

ΤΕΙ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ :

Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ: ΒΛΗΣΙΑΔΗ ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΑΜ:2363
ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ: ΚΑΜΠΕΛΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ, 2011

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	3
Κεφάλαιο 1ο: Η ελευθερία του λόγου	5
1.1 Έννοια και περιεχόμενο του δικαιώματος του λόγου.....	5
1.2 Κατοχύρωση του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης και του λόγου.....	7
1.3 Φορείς και αποδέκτες του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης.....	9
1.4 Όρια και περιορισμοί του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης.....	10
1.5 Προσβολή του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης.....	14
1.6 Η βαρύνουσα σημασία του δικαιώματος.....	15
Κεφάλαιο 2ο: Η ελευθερία του τύπου	17
2.1 Συνταγματική κατοχύρωση της ελευθερίας του τύπου	17
2.2 Έκταση συνταγματικής προστασίας.....	21
2.3 Η έννοια της λογοκρισίας κατά το Σύνταγμα.....	24
2.4 Φορείς του συνταγματικού δικαιώματος.....	26
2.5 Όρια και περιορισμοί του τύπου.....	27
2.6 Καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος της ελευθεροτυπίας.....	30
2.7 Δημοσιογράφοι - Δημοσιογραφία.....	31
2.8 Εφημερίδες – Περιοδικά.....	33
2.9 Τύπος και συναλλακτικές υποχρεώσεις.....	34
2.10 Ελευθερία της πληροφόρησης.....	36
2.10.1 Όρια και περιορισμοί της ελεύθερης πληροφόρησης.....	37
Συμπεράσματα.....	42
Βιβλιογραφία	44

Εισαγωγή

Η διεθνής και εθνική νομολογία έχουν αναγνωρίσει τη σπουδαιότητα της ελευθερίας του λόγου και του τύπου σε μία δημοκρατική κοινωνία. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων σε πολλές υποθέσεις ασχολήθηκε με την υποχρέωση των μέσων ενημέρωσης να κρατούν το κοινό ενήμερο, αλλά και με το δικαίωμα του κοινού να λαμβάνει πληροφορίες.

Σύμφωνα με το άρθρο 14 παρ. 1 του Συντάγματος, «Καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του, τηρώντας τους νόμους του Κράτους». Η υπερνομοθετική κατοχύρωση του δικαιώματος αυτού αποτελεί εξειδίκευση του θεμελιώδους δικαιώματος του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος περί ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική της χώρας.

Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (Μ.Μ.Ε.) οφείλουν να δημοσιοποιούν γεγονότα της πολιτικής και κοινωνικής ζωής της χώρας, συμβάλλοντας έτσι στη διαμόρφωση του δημοκρατικού φρονήματος των πολιτών, ενώ ταυτόχρονα ασκούν κριτική στην πολιτική εξουσία. Άλλωστε, η πρωταρχική αποστολή του τύπου είναι η δημοσίευση γεγονότων που αφορούν στο κοινωνικό σύνολο και απαιτούν δημόσιο διάλογο, με σκοπό την ανταλλαγή απόψεων. Άρα, μέσω του τύπου διαμορφώνονται και εκφράζονται οι πολιτικές ιδέες, αλλά και οι πολιτιστικές και ηθικές αξίες της κοινωνίας.

Επιπλέον ο τύπος είναι επιφορτισμένος και με το καθήκον επιμόρφωσης και ηθικής διαπαιδαγώγησης του κοινωνικού συνόλου, ενώ μπορεί να αποτελέσει σημαντικό παράγοντα της πνευματικής, πολιτιστικής και ηθικής καλλιέργειας του ανθρώπου. Τέλος στη διακριτική ευχέρεια του τύπου εναπόκειται και η ψυχαγωγία των πολιτών, μέσω καλλιτεχνικών προγραμμάτων, αλλά και μέσω της ικανοποίησης της περιέργειας του κοινού και της ανάγκης για επιπόλαια ψυχαγωγία με τη δημοσίευση ανάλογων κειμένων και εικόνων (Καράκωστας, 2000).

Σύμφωνα με το άρθρο 14 παρ. 2 του Συντάγματος «Ο τύπος είναι ελεύθερος. Η λογοκρισία και κάθε άλλο προληπτικό μέτρο απαγορεύονται». Ο ελεύθερος, ασφαλής και ανεξάρτητος τύπος αποτελεί ένα από τα βασικά θεμέλια της δημοκρατίας και της ειρήνης. Οι κυβερνήσεις, οι διεθνείς οργανισμοί, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και η κοινωνία των πολιτών, όλοι συνεισφέρουν στη στήριξη αυτών των θεμελίων.

Με σημείο αναφοράς τις παραπάνω διαπιστώσεις, η παρούσα πτυχιακή εργασία επιχειρεί μία διεξοδική ανάλυση της ελευθερίας του τύπου και του λόγου, θεσμών βασικών για τη δημοκρατική λειτουργία ενός πολιτεύματος.

Η ελευθερία του λόγου περιλαμβάνει το δικαίωμα της διαμόρφωσης, της έκφρασης και διάδοσης ή αποσιώπησης της γνώμης αλλά και της λήψεως αυτής. Η δημοκρατία είναι έννοια συνυφασμένη με την πολυφωνία και απειλείται από τη φήμωση της γνώμης, που ενδεχομένως να δυσανεστήσει ή που τυχαίνει να είναι διαφορετική. Η ελευθερία του τύπου, ως μέσου πληροφόρησης, ενημερώσεως αλλά και παιδεύσεως, μορφώσεως βρίσκεται σε άμεση συνάφεια με το ατομικό δικαίωμα ελευθερίας της γνώμης των πολιτών

Αναλυτικότερα, αρχικά γίνεται αναφορά στο άρθρο 14 του Συντάγματος, αναλύοντας κατόπιν τα όρια και τους περιορισμούς του δικαιώματος της ελευθεροτυπίας, την καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος της ελευθεροτυπίας, τις ευθύνες των δημοσιογράφων.

Περαιτέρω εξετάζονται η ελευθερία, τα όρια και οι περιορισμοί της ελεύθερης πληροφόρησης, σε συνδυασμό με την έκταση της σχετικής συνταγματικής προστασίας, ενώ σχολιάζεται και η προστασία των προσωπικών δεδομένων από τον τύπο.

Στη συνέχεια γίνεται μία παρουσίαση της θεσμοποίησης της ελευθερίας του λόγου, των φορέων και των αποδεκτών της ελεύθερης έκφρασης καθώς και των σχετικών ορίων και περιορισμών. Τέλος, διερευνάται και ο πολιτικός λόγος και η λογοκρισία, οριοθετώντας το περιεχόμενο της συνταγματικής προστασίας της ελευθερίας του λόγου.

Κεφάλαιο 1ο

Η ελευθερία του λόγου

1.1 Έννοια και περιεχόμενο του δικαιώματος του λόγου

Η γενικότερη ελευθερία των ιδεών αναλύεται σε τρεις μερικότερες ελευθερίες: την ελευθερία της σκέψης, την ελευθερία της συνείδησης και την ελευθερία της έκφρασης. Η γνώμη προστατεύεται ανεξάρτητα από τα μέσα και τον τρόπο έκφρασής της. Το Σύνταγμα ρητά ορίζει ότι προστατεύεται η γραπτή και η προφορική έκφραση της γνώμης. Προφορική, η οποία χαρακτηρίζεται συνήθως και ως ελευθερία του λόγου είναι η εκφραζόμενη γνώμη με ήχους. Ελευθερία έκφρασης σημαίνει ελευθερία επιλογής του τρόπου έκφρασης, στην οποία ανήκει η επιλογή γλώσσας. Ο συντακτικός νομοθέτης προστατεύει την ελευθερία έκφρασης ως θετική ελευθερία υπό την έννοια της με οποιοδήποτε τρόπο εξωτερίκευσης της συνείδησης. Παράλληλα προστατεύεται και η αρνητική ελευθερία έκφρασης. Ο φορέας του δικαιώματος δεν είναι υποχρεωμένος να εξωτερικεύσει τα πιστεύω του, αλλά δικαιούται να απέχει από οποιαδήποτε έκφραση, δηλαδή να αποσιωπήσει (Δημητρόπουλος, 2005).

Το δικαίωμα της ελεύθερης εκφράσεως περιλαμβάνει και την ελευθερία συλλογής και διαδόσεως ιδεών και πληροφοριών, χωρίς να είναι δυνατή η επέμβαση των δημόσιων αρχών. Η ελευθερία της σκέψης και του λόγου περιλαμβάνει κυρίως την ελευθερία της πολιτικής σκέψης και της άσκησης κριτικής στη δράση των κρατικών οργάνων (Καράκωστας, 2006).

Η ελευθερία της έκφρασης αναφέρεται και στο άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, η οποία υιοθετήθηκε υπό την αιγίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης το 1950 με σκοπό την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών. Το άρθρο 10 είναι το εξής:

1. «Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων. Το παρόν άρθρον δεν κωλύει τα Κράτη από του να υποβάλωσι τας επιχειρήσεις ραδιοφωνίας κινηματογράφου ή τηλεοράσεως εις κανονισμούς εκδόσεως αδειών λειτουργίας».
2. «Η άσκησης των ελευθεριών τούτων, συνεπαγομένων καθήκοντα και ευθύνας δύναται να υπαχθή εις ωρισμένας διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή

κυρώσεις, προβλεπομένους υπό του νόμου και αποτελούντας αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνία δια την εθνικήν ασφάλειαν, την εδαφικήν ακεραιότητα ή την δημοσίαν ασφάλειαν την προάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, την προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων των τρίτων, την παρεμπόδισιν της κοινολογήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών ή την διασφάλισιν του κύρους και αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας».

Η παράγραφος 2 προνοεί για την επιβολή εύλογων περιορισμών στην άσκηση του δικαιώματος. Ας τονισθεί, όμως, ότι με τους ορισμούς της παραγράφου 1 του ίδιου άρθρου, η εμβέλεια και η λειτουργικότητα του δικαιώματος ενισχύεται, καθόσον καθίσταται αναμφίβολο, ότι το δικαίωμα δεν αναφέρεται μόνο στην έκφραση και στη διάδοση των προσωπικών στοχασμών του φορέα του δικαιώματος, αλλά και στη λήψη ή μετάδοση πληροφοριών. Χωρίς τον εμπλουτισμό αυτό, το δικαίωμα έκφρασης και διάδοσης των στοχασμών θα ήταν ατελές και σε ορισμένες περιπτώσεις και αναποτελεσματικό, εάν δεν θα είχε ο φορέας του δικαιώματος ελευθερία πρόσβασης σε πληροφορίες αναγκαίες για τη διαμόρφωση των προσωπικών του απόψεων (Καράκωστας, 2006).

Στο Β Μέρος του Συντάγματος περιλαμβάνονται τα ατομικά και τα κοινωνικά δικαιώματα του ανθρώπου και ειδικότερα το άρθρο 14 θεμελιώνει και προασπίζει το αναφαίρετο δικαίωμα κάθε πολίτη να εκφράζει ελεύθερα τη γνώμη και τους στοχασμούς του: «Καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και διά του τύπου τους στοχασμούς του, τηρώντας τους νόμους του κράτους». Η κατοχύρωση αυτού του δικαιώματος αποτελεί εξειδίκευση του θεμελιώδους δικαιώματος του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος περί ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας: «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη».

Το Σύνταγμα απαριθμεί ενδεικτικά την προφορική, τη γραπτή και την μέσω του τύπου έκφραση γνώμης, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην τελευταία, εφόσον στην παρ. 2 του άρθρου 14 η ελευθερία του τύπου κατοχυρώνεται και ως θεσμική εγγύηση. Υπό αυτό το πρίσμα, πέρα από το ατομικό δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης μέσω του τύπου, καθιερώνεται η ελευθεροτυπία ως θεσμός, με αποτέλεσμα να προστατεύονται συνταγματικά και οι σκοποί και εν γένει η αποστολή του συγκεκριμένου αυτού

θεσμού, ο οποίος με αυτόν τον τρόπο αναγορεύεται σε συνταγματικά προστατευόμενο δημόσιο συμφέρον.

Ακόμη, δεν επιτρέπεται η καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης. Από τις γενικές αυτές ρήτρες προκύπτουν δεσμεύσεις, που δε συνιστούν περιορισμούς του περιεχομένου της ελευθερίας έκφρασης, αλλά κατά κάποιον τρόπο περιορισμούς. Πρόκειται, δηλ. για μορφές έκφρασης αποδοκιμαζόμενες, που βρίσκονται πέρα από το προστατευόμενο συνταγματικό όριο του δικαιώματος, στις οποίες ανήκουν η προσβολή της τιμής, η εξύβριση, η συκοφαντία, η δυσφήμιση. Η ελευθερία έκφρασης δεν παρέχει δυνατότητα εξύβρισης ή δυσφήμισης, καθόσον οριοθετείται από τα δικαιώματα των άλλων (δικαίωμα προσωπικότητας άρθρο 5 παρ.1 του Συντάγματος) ενδεχομένως κατά περίπτωση και από τα χρηστά ήθη αλλά και από τις διατάξεις των σύμφωνων με το Σύνταγμα νόμων που απαγορεύουν την εξύβριση (Δημητρόπουλος, 2005).

1.2 Κατοχύρωση του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης και του λόγου

Το άρθρο 14 του Συντάγματος, όπως προαναφέρθηκε κατοχυρώνει το δικαίωμα έκφρασης και διάδοσης γενικών στοχασμών και απόψεων πολιτικών, κοινωνικών, ιδεολογικών και άλλων.

Η ελευθερία της γνώμης και της έκφρασης προβλέπεται από το άρθρο 19 της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα από το 1948, όπου αναφέρονται τα εξής: «Καθένας έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης, που σημαίνει το δικαίωμα να μην υφίσταται δυσμενείς συνέπειες για τις γνώμες του, και το δικαίωμα να αναζητεί, να παίρνει και να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες, με οποιοδήποτε μέσο έκφρασης, και από όλο τον κόσμο». Το Διεθνές Σύμφωνο (που κυρώθηκε καθυστερημένα από την Ελλάδα με τον ν 2462/1997) των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων το 1966 προσθέτει τη φράση «γραπτώς ή διά του τύπου» στην κατοχύρωση της ελευθερίας της γνώμης και της πληροφορίας (άρθρο 18), αλλά τίποτα περισσότερο. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών του 1950 κατοχυρώνει την ελευθερία γνώμης και πληροφορίας (Ρούκουνας, 1995).

Στο άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το οποίο αναφέρθηκε και ανωτέρω, αναφέρονται τα ακόλουθα: «Ο κάθε άνθρωπος

έχει το δικαίωμα ελευθερίας της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία διατήρησης της άποψής του, καθώς επίσης και του δικαιώματος να αναζητά και να μεταδίδει πληροφορίες και ιδέες χωρίς τη παρέμβαση οποιασδήποτε κρατικής αρχής σε όλο τον κόσμο».

Επίσης και στο άρθρο 19 του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων αναφέρονται σχετικά με την ελευθερία του λόγου τα παρακάτω: «Ο κάθε άνθρωπος έχει το δικαίωμα να έχει την άποψή του χωρίς καμία παρέμβαση. Ο κάθε άνθρωπος πρέπει να έχει το δικαίωμα ελευθερίας της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει και το δικαίωμα του καθενός να αναζητά, να λαμβάνει και να μεταδίδει οποιοσδήποτε πληροφορίες και ιδέες ανεξαρτήτως συνόρων, είτε προφορικά, είτε γραπτά ή εκτυπωμένα, σε μορφή τέχνης, ή με οποιοδήποτε άλλο μέσο της επιλογής του.»

1.3 Φορείς και αποδέκτες του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης

Σύμφωνα με τη συνταγματική διατύπωση φορείς του δικαιώματος είναι οι Έλληνες και οι αλλοδαποί, όπως καθίσταται σαφές από την ίδια τη διατύπωση του άρθρου 14 παρ. 1 του Συντάγματος (Χρυσόγονος, 2002). Για ορισμένα από τα φυσικά και νομικά πρόσωπα (πολιτικά κόμματα, συνδικαλιστικές οργανώσεις) η συνταγματική αυτή προστασία έχει ιδιαίτερη βαρύτητα (Δημητρόπουλος, 2005).

Ακόμη φορείς είναι τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, αφού συχνά με την έκφραση της συλλογικής γνώμης προωθούνται αποτελεσματικά οι σκοποί τους (π.χ. ψήφισμα της γενικής συνέλευσης σωματίου ή έκδοση ανακοίνωσης από τη διοίκηση του), αλλά και ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, όπως ιδίως τα πολιτικά κόμματα. Επίσης τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου μπορούν να είναι φορείς του δικαιώματος αυτού, π.χ. οι Σύγκλητοι των Α.Ε.Ι. μπορούν να εκφέρουν τη γνώμη τους, ως εκφραστές των αντίστοιχων ιδρυμάτων, για θεσμικές μεταρρυθμίσεις ή οικονομικά μέτρα που σχεδιάζει το Υπουργείο Παιδείας να επιβάλει στην ανώτατη εκπαίδευση.

Αποδέκτης της ισχύος του δικαιώματος δεν είναι μόνο η κρατική εξουσία, αλλά και οι ιδιώτες, αφενός διότι το άρθρο 14 παρ. 1 του Συντάγματος δεν φαίνεται να διαφοροποιεί ανάλογα με την κατεύθυνση από την οποία προέρχεται η κατά της ελευθερίας απειλή, αφετέρου διότι η τελευταία μπορεί να προκύψει ακριβώς από αυτούς. Ή μάλλον είναι αναπόφευκτο να προκύψει η απειλή από τους ιδιώτες, ίσως περισσότερο μάλιστα σε σύγκριση με την κρατική εξουσία. Σε μία ταξικά δομημένη και στηριγμένη στον καταμερισμό εργασίας κοινωνία είναι πρόδηλο ότι η πρόσβαση στα φώτα της δημοσιότητας, που αν μη τι άλλο απαιτεί οπωσδήποτε ελεύθερο χρόνο, ανεπτυγμένες δημόσιες σχέσεις κ.ο.κ., είναι άνισα κατανομημένη στα μέλη της. Τα πάγια αυτά δεδομένα επιτείνονται σήμερα από το γεγονός ότι πλέον τόσο η εκδοτική εφημερίδων, περιοδικών κ.λπ. δραστηριότητα όσο και η ίδρυση και λειτουργία ραδιοτηλεοπτικών σταθμών προϋποθέτουν μεγάλη οικονομική επένδυση. Συνεπώς είναι απαραίτητη καταρχάς η κατοχύρωση του δικαιώματος ελεύθερης έκφρασης απέναντι στους ποικίλους αυτούς φορείς ιδιωτικής εξουσίας (Χρυσόγονος, 2002).

Ως προστατευτικό δικαίωμα η ελευθερία των ιδεών στρέφεται προς το κράτος για τη λήψη των απαραίτητων μέτρων για την προστασία από επιθετικές ενέργειες

των συνανθρώπων. Η ελευθερία έκφρασης όπως κάθε συνταγματικό δικαίωμα οριοθετείται. Οι γενικές οριοθετήσεις θέτουν το γενικό πλαίσιο μέσα στο οποίο ασκείται το συνταγματικό δικαίωμα. Ο καθένας έχει δικαίωμα να εκφράζει τους στοχασμούς του, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη. Η ελευθερία έκφρασης δεν παρέχει στο φορέα του δικαιώματος δυνατότητα προσβολής των χρηστών ηθών ή προσβολής των δικαιωμάτων των άλλων (Δημητρόπουλος, 2005).

1.4 Όρια και περιορισμοί του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης

Τυχόν περιορισμοί στη διάδοση των στοχασμών είναι ανεπίτρεπτοι, εφόσον δεν εμπíπτουν στους γενικούς περιορισμούς, οι οποίοι πρέπει να προβλέπονται σαφώς από το νόμο ή από κανονιστική πράξη της διοίκησης, που έχει εκδοθεί, με ειδική εξουσιοδότηση του νόμου και ουδέποτε απευθείας με ατομική διοικητική πράξη.

Η δυνατότητα, όμως, επιβολής ορίων στο δικαίωμα έκφρασης και διάδοσης των στοχασμών, είτε με νόμο, είτε με κανονιστική πράξη της διοίκησης κατά ειδική εξουσιοδότηση του νόμου, υπόκειται και αυτή σε σοβαρούς περιορισμούς. Οι νομοθετικοί κ.λπ. περιορισμοί πρέπει να επιβάλλονται για σοβαρούς λόγους υπέρτερου δημοσίου συμφέροντος, αλλά με ταυτόχρονο σεβασμό προς τις Συνταγματικά κατοχυρωμένες αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας (η αρχή αυτή κρίνεται με βάση τον επικαλούμενο δημοσίου συμφέροντος σκοπό, ο οποίος έκανε επιβεβλημένη τη θέσπιση του περιορισμού). Έπειτα, οι νομοθετικοί κ.λπ. περιορισμοί αυτοί, δεν επιτρέπεται να θίγουν τον απαραβίαστο πυρήνα του προκειμένου θεμελιώδους δικαιώματος, ο οποίος οριοθετείται με βάση το σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου που αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας (άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος) (Καράκωστας, 2006).

Περιορισμοί, όμως, στην άσκηση του θεμελιώδους δικαιώματος μπορεί να απορρέουν από άλλες διατάξεις του ίδιου του Συντάγματος. Η διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 25 του Συντάγματος, ορίζει ότι η αναγνώριση και η προστασία των θεμελιωδών και απαραγράφτων δικαιωμάτων του ανθρώπου από την πολιτεία αποβλέπει στην πραγμάτωση της κοινωνικής προόδου μέσα σε ελευθερία και δικαιοσύνη. Η διάταξη αυτή είναι σαφώς διατυπωμένη, όχι ως λειτουργική «δέσμευση», αλλά ως λειτουργική «κατεύθυνση» όλων των θεμελιωδών δικαιωμάτων, άρα και του προκειμένου. Η λειτουργική αυτή κατεύθυνση, αναπτύσσει πρακτικώς τις έννομες συνέπειές

της ως ένα από τα κριτήρια, διαπίστωσης του εάν σε συγκεκριμένη περίπτωση, στοιχειοθετείται διάπραξη παραβίασης της απαγόρευσης καταχρηστικής άσκησης όλων των θεμελιωδών δικαιωμάτων άρα και του προκειμένου, που είναι κατηγορηματικά διατυπωμένη στην παρ. 3 του άρθρου 25 του Συντάγματος (ορίζει ότι η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται). Για να διαπραχθεί, όμως, η παραβίαση της απαγορευτικής προσταγής, της συγκεκριμένης παραγράφου πρέπει ο εκτροχιασμός από τη λειτουργική κατεύθυνση, αλλά και τον ειδικότερο σκοπό, του θεμελιώδους δικαιώματος να είναι «κραυγαλέος» και «προφανής», κατά την αβιάστως, συναγόμενη εύλογη αντίληψη, όχι τυχόν άμεσα θιγομένων, αλλά του μέσου δημοκρατικού ανθρώπου που δεν θα είχε λόγο μεροληπτικής κρίσεως.

Η άσκηση των δικαιωμάτων της έκφρασης και της διάδοσης της γνώμης και των στοχασμών και της λήψης και μετάδοσης πληροφοριών που συνεπάγεται καθήκοντα και ευθύνες, μπορεί να υπαχθεί σε ορισμένες διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις που προβλέπονται από το νόμο και αποτελούν «αναγκαία μέτρα σε δημοκρατική κοινωνία», για την εθνική ασφάλεια, την εδαφική ακεραιότητα ή δημόσια ασφάλεια, την προάσπιση της τάξης και την πρόληψη του εγκλήματος, την προστασία της υγείας ή της ηθικής, την προστασία της υπόληψης των δικαιωμάτων των τρίτων, την παρεμπόδιση της κοινολόγησης εμπιστευτικών πληροφοριών ή τη διασφάλιση του κύρους και της αμεροληψίας της δικαστικής λειτουργίας. Όλοι, δηλαδή, οι δημοσίου συμφέροντος λόγοι μπορούν να δικαιολογήσουν σχετικούς νομοθετικούς περιορισμούς, μόνον εφόσον πρόκειται για «αναγκαία» μέτρα, μέσα σε μία «δημοκρατική κοινωνία», με την έννοια ότι η μη λήψη του μέτρου, κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων, θα οδηγήσει σε ουσιώδη αποσταθεροποίηση το πολιτειακό πλαίσιο και βάθρο της δημοκρατικής κοινωνίας: συνεκτιμωμένης πάντως προηγουμένως και της μεγάλης ανεκτικότητας, την οποία προϋποθέτει και επιβάλλει ο «δημοκρατικός χαρακτήρας» της εν λόγω κοινωνίας (Καράκωστας, 2006).

Οι περιορισμοί της ελευθερίας της εκφράσεως δεν μπορεί, πάντως, να αναιρούν το ατομικό αυτό δικαίωμα και την αναγνωριζόμενη έκταση της εφαρμογής του. Ως προς τους στρατιωτικούς ειδικότερα, συντρέχουν και οι περιορισμοί που απορρέουν από το ειδικό καθεστώς πειθαρχίας που τους διέπει.

Σε σχέση με την άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης από τους δημόσιους υπαλλήλους είναι δεκτοί όχι μόνο οι γενικοί περιορισμοί τους οποίους ο νόμος και κυρίως ο ποινικός επιβάλλει σε κάθε πολίτη, αλλά επιπλέον και οι ειδικότεροι περιορισμοί που δικαιολογούνται από τη φύση της υπαλληλικής σχέσεως και

των υποχρεώσεων που απορρέουν από αυτή. Οι στρατιωτικοί λόγω της ειδικής σχέσεως εξουσιάσεως και του ειδικού καθεστώτος πειθαρχίας που τελούν προς το κράτος, είναι δυνατό να υπόκεινται σε ορισμένους περιορισμούς των ελευθεριών που κατοχυρώνονται με τα άρθρα 5, 13 και 14 του Συντάγματος, εφόσον όμως οι περιορισμοί αυτοί δεν οδηγούν σε κατάλυση των κατά τα παραπάνω ελευθεριών. Ειδικοί περιορισμοί του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης των δημοσίων υπαλλήλων δεν μπορεί να θεσπισθούν αν, μ' αυτούς, αναιρείται αθροιστικά το ατομικό δικαίωμα ή η γενικά αναγνωριζόμενη έκταση της εφαρμογής του.

Ο περιορισμός που τίθεται με το άρθρο 99 παρ. 3 κανονισμού Αστυνομικού Σώματος (ορίζεται ότι είναι πειθαρχικό παράπτωμα η δημοσιογραφία, —διά του τύπου ή άλλου τρόπου αμέσως ή εμμέσως, άνευ προηγούμενα εγκρίσεως του Αρχηγού), είναι ανίσχυρος, γιατί εξαρτά την άσκηση του ατομικού δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης από προηγούμενη άδεια της προϊστάμενης αρχής, με συνέπεια, αν η αρχή αρνηθεί να χορηγήσει την άδεια, να γίνεται το δικαίωμα τούτο ανενεργό. Δεν είναι αντισυνταγματικός ο περιορισμός στην ελεύθερη εκδήλωση της σκέψης και της γνώμης, που θέτει το εν λόγω άρθρο (ότι δηλ. είναι πειθαρχικό παράπτωμα η δημόσια, προφορική ή έγγραφη, άσκηση κριτικής των πράξεων της προϊστάμενης αρχής ή οποιουδήποτε αστυνομικού υπαλλήλου, με εκφράσει που αποδείχνουν έλλειψη σεβασμού ή με σκόπιμη χρήση αβάσιμων επιχειρημάτων). Και αυτό, επειδή πρόκειται για υπαλλήλους που ανήκουν σε υπηρεσία με ειδική αποστολή και οργάνωση.

Οι διατάξεις για τον περιορισμό των ομαδικών απολύσεων δεν αντιβαίνουν στη διάταξη του άρθρου 14 του Συντάγματος, επειδή δεν περιορίζεται μ' αυτές η ελευθερία του τύπου. Επιτρέπεται, σύμφωνα με το συγκεκριμένο άρθρο η έντονη ή δριμύεια κριτική.

Το σύστημα προστασίας του περιβάλλοντος από την αφισσορύπανση και της ξένης ιδιοκτησίας από τις ζημιές (που εισάγεται με το Ν 1144/1981) καταλήγει σε πλήρη αφαίρεση, της δυνατότητας εκφράσεως, συλλογής και διαδόσεως ιδεών και πληροφοριών από άτομα στην καθημερινή πολιτική ζωή, που δεν μπορεί να ονομάζεται νόμιμος περιορισμός της ελευθερίας. Η στέρηση της δυνατότητας αυτής θίγει, ακριβώς την ουσία του δικαιώματος, από το οποίο απορρέει και το οποίο προστατεύεται από το άρθρο 10 παρ. 1 της Σύμβασης της Ρώμης, κατά το οποίο κάθε άτομο έχει δικαίωμα να εκφράζεται ελεύθερα.

Το άρθρο 181 του Ποινικού Κώδικα (περί προσβολής των συμβόλων του ελληνικού κράτους για την περιύβριση αρχής και συμβόλων) πρέπει να ερμηνεύεται σε

σχέση με το ατομικό δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης, ώστε να μην το καταλύει και το ανατρέπει. (Καράκωστας, 2006).

Ας σημειωθεί ότι η ελευθερία της έκφρασης τελεί υπό τη γενική επιφύλαξη του νόμου («τηρώντας τους νόμους του Κράτους»). Η νομολογία ερμηνεύει τη ρήτρα αυτή υπό την έννοια ότι αναφέρεται στους γενικούς νόμους. Τέτοιοι δεν είναι όσοι επιδιώκουν την με οποιονδήποτε τρόπο παρεμπόδιση της έκφρασης και διάδοσης γνώμης ή ιδέας ή πληροφορίας ή του ελέγχου των πράξεων ή παραλείψεων των κρατικών οργάνων στην άσκηση των καθηκόντων τους, διότι θα παραβίαζαν το άρθρο 14 του Συντάγματος. Αντίθετα θεωρούνται θεμιτοί όσοι νόμοι κατατείνουν στην προστασία του ατόμου ή του κοινωνικού συνόλου από την «καταχρηστική» άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης έκφρασης της γνώμης ή διάδοσης πληροφοριών. Βέβαια, η αναφορά στην καταχρηστική άσκηση δικαιώματος μάλλον συσκοτίζει το πρόβλημα, χωρίς να συμβάλλει στο δικανικό συλλογισμό. Το ζήτημα είναι αν ο νόμος προστατεύει έννομα αγαθά και δικαιώματα τρίτων προσώπων ή του κοινωνικού συνόλου και αν η πρακτική εναρμόνιση των εκατέρωθεν δικαιωμάτων δικαιολογεί τον περιορισμό ή όχι, ενώ αυτός δεν επιτρέπεται να αναιρεί την ελευθερία της έκφρασης. Αυτό συμβαίνει όταν η άσκηση της υπάγεται σε καθεστώς προηγούμενης διοικητικής άδειας.

Ένας περιορισμός της ελευθερίας της έκφρασης θεσπίζουν οι διατάξεις του Ποινικού Κώδικα, οι οποίες προβλέπουν και τιμωρούν τα εγκλήματα κατά της τιμής. Και είναι αυτονόητος ο περιορισμός αυτός διότι το άρθρο 5 παρ. 2 του Συντάγματος επιτάσσει την «απόλυτη προστασία» της τιμής όλων όσων βρίσκονται στην ελληνική επικράτεια, χωρίς βέβαια να παύει να είναι απαραίτητη αφενός η εναρμόνιση μεταξύ της προστασίας αυτής και αφετέρου του δικαιώματος για άσκηση κριτικής.

Ιδιαίτερη διάσταση έχει πάντως το ζήτημα της προστασίας της τιμής των δημόσιων προσώπων. Αν και ο πολιτικός δε στερείται της προστασίας γενικά της υπόληψης του, ακόμη και εκτός της ιδιωτικής του ζωής, πάντως πρέπει να επιδεικνύει μεγαλύτερη ανοχή στην κριτική από ότι ο απλός πολίτης, αφού άλλωστε η αντιπαράθεση και η αντιδικία χαρακτηρίζουν την πολιτική.

Δημόσια πρόσωπα είναι ωστόσο, κατά μία έννοια, και οι δικαστικοί λειτουργοί, αφού και αυτοί ασκούν πολιτειακή εξουσία, οπότε είναι υποχρεωμένοι, μέσα σε ορισμένα όρια, να δέχονται όχι μόνο την επιστημονική αλλά και τη δημοσιογραφική (και γενικότερα την κοινωνική) κριτική των πράξεων τους.

Εξάλλου, περιορισμοί στην ελευθερία της έκφρασης γίνεται δεκτό ότι μπορούν να θεσπισθούν για λόγους προστασίας του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος,

της υγείας ή της (ξένης) ιδιοκτησία. Συνεπώς, είναι συνταγματική η απαγόρευση της αναγραφής λέξεων ή φράσεων ή παραστάσεων ή συμβόλων σε τοίχους ή άλλες επιφάνειες ιστορικών ιδίως μνημείων, δημόσιων κτιρίων, ναών και κτιρίων που δεν ανήκουν στην ιδιοκτησία όποιου γράφει τα παραπάνω. Αντίθετα καταφανώς αντισυνταγματική ήταν η χρονολογούμενη από την εμφυλιοπολεμική περίοδο γενική απαγόρευση (Α.Ν 942/1946), με απειλή ποινικών κυρώσεων, της αναγραφής σε κάθε προσιτό στο κοινό μέρος συνθημάτων, λέξεων, φράσεων ή παραστάσεων δηλωτικών πολιτικών ιδεών ή τοιχοκόλλησης εντύπων παρόμοιου περιεχομένου. Το ίδιο ισχύει, πολύ περισσότερο, και για την απαγόρευση δημόσιας εμφάνισης με στολές, σήματα ή διακριτικά δηλωτικά συμμετοχής σε πολιτική οργάνωση ή πολιτικής ιδεολογίας. Τέτοιου είδους απαγορεύσεις (ο Α.Ν 942/1946 καταργήθηκε το 1982 με το άρθρο 2 Ν. 1289) στην ουσία αναιρούν το δικαίωμα για ελεύθερη έκφραση, αφού αποσκοπούν ευθέως στην παρεμπόδιση της, χωρίς μάλιστα να εξυπηρετούν την προστασία κανενός άλλου συνταγματικού δικαιώματος (Χρυσόγονος, 2002).

Οι περιορισμοί που ενδεχομένως επιβάλλονται στην ελευθερία του λόγου για λόγους δημόσιας ασφάλειας (Άρθρο 10 παρ.2 της ΕΣΔΑ) θα πρέπει να διέπονται από τις αρχές της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας. Στη νομολογία του έχει υποστηριχτεί ότι ομιλίες οι οποίες ασκούν κριτική στη δημοκρατία, ή προπαγάνδα δεν μπορούν νόμιμα να υποβληθούν σε περιορισμούς, υπό τον όρο βέβαια ότι δεν υποκινούν στη βία. Σύμφωνα με την Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), είναι σημαντικό για κάθε δημοκρατία να διασφαλίσει την ελευθερία του λόγου, διότι αυτό υπαγορεύεται από τις αρχές του πλουραλισμού, της ανοχής και της ελευθερίας της σκέψης (Καράκωστας, 2006).

1.5 Προσβολή του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης

Έχουν διατυπωθεί διάφορες απόψεις και έχουν κριθεί αντισυνταγματικές διάφορες διατάξεις, οι οποίες είτε περιορίζουν υπέρμετρα είτε προσβάλλουν το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης.

Στους στρατιωτικούς απαγορεύεται να κατέχουν και να διαβάζουν μέσα στις στρατιωτικές μονάδες οποιαδήποτε πολιτικά έντυπα και εκδόσεις που μπορεί άμεσα ή έμμεσα να κλονίσουν τη στρατιωτική πειθαρχία, ή έντυπα με αντιστρατιωτικό περιεχόμενο. Η απαγόρευση αυτή, έχει κριθεί ότι αντίκειται στο άρθρο 14 του Συντάγματος, εφόσον δεν καθορίζονται: α) οι όροι που θα κατοχυρώνουν το δικαίωμα της ελεύθε-

ρης πληροφόρησης και β) οι προϋποθέσεις, των οποίων η συνδρομή προκαλεί την επιβολή περιορισμών, οι οποίοι, όμως, δεν μπορεί να φθάνουν μέχρι την κατάργηση του δικαιώματος αυτού.

Επίσης οι διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος από την αφισσορύπανση και της ξένης ιδιοκτησίας από τις ζημιές, σύμφωνα με ορισμένες απόψεις είναι αντίθετη στο δικαίωμα εκφράσεως, συλλογής και διαδόσεως ιδεών και πληροφοριών από τα άτομα στην καθημερινή πολιτική ζωή του τόπου. Ο περιορισμός αυτός δεν είναι νόμιμος περιορισμός της ελευθερίας, αλλά θίγει την ουσία του δικαιώματος από το οποίο απορρέει.

Ο υπέρμετρος αποκλεισμός του ατομικού και μαζικού δικαιώματος διακινήσεως των ιδεών, που γίνεται με τους χρονικούς και τοπικούς περιορισμούς του Ν. 1144/1981 δεν αφήνει ανέπαφη τη λογική δομή του σχετικά με τις διατάξεις, οι οποίες προστατεύουν την επιφάνεια των πεζοδρομίων και του οδοστρώματος από την αναγραφή συνθημάτων ή παραστάσεων ή συμβόλων, εφόσον η δικαιολόγηση των διατάξεων αυτών δεν αποτελεί μέσο άλλης γενικότερης διατάξεως και δεν μπορεί (οι διατάξεις αυτές) να έχουν αυτοτελή εφαρμογή, επειδή δεν προστατεύουν αξίες με κοινωνικό υπόβαθρο. Κι αυτό επειδή οι κοινές παραστάσεις της ελληνικής κοινωνίας δεν περιλαμβάνουν, ως αδιανόητο αφενός το συμβιβασμό της στέρσεως της διακινήσεως των ιδεών των πολιτών και αφετέρου την προστασία της επιφάνειας των πεζοδρομίων και οδοστρωμάτων. Έτσι, η δομή του συγκεκριμένου νόμου, έρχεται σε αντίθεση με τις θεμελιώδεις ουσιαστικές αρχές από τις οποίες εκπορεύονται οι επί μέρους διατάξεις του Συντάγματος, την αρχή προστασίας της ανθρώπινης αξίας, που μαζί και με την αρχή της ελευθερίας της εκφράσεως, είναι οι δύο ερμηνευτικές κατευθυντήριες του Συντάγματος αρχές για τις διατάξεις, που τις συγκεκριμενοποιούν (Καράκωστας, 2006).

1.6 Η βαρύνουσα σημασία του δικαιώματος

Η ελευθερία του λόγου αποτελεί συστατικό στοιχείο της ανθρώπινης προσωπικότητας, καθώς αποτελεί το σπουδαιότερο μέσο έκφρασης και επικοινωνίας των αν-

θρώπων. Η κατάργηση ή, έστω, ο περιορισμός της ελευθερίας του λόγου θίγει επομένως την ίδια την ανθρώπινη προσωπικότητα.

Η ελευθερία του λόγου δεν ανταποκρίνεται μόνο σε μια εσωτερική ανάγκη του ανθρώπου, αλλά αποτελεί και, τη σπουδαιότερη ίσως, προϋπόθεση της δημοκρατίας. Χωρίς ελευθερία του λόγου, δεν είναι δυνατή καμία δημοκρατική διαδικασία. Γι' αυτό, άλλωστε, τα – οποιασδήποτε μορφής και εντάσεως – αντιδημοκρατικά ή κατ' επίφασιν φιλελεύθερα καθεστώτα καταργούν την ελευθερία του λόγου.

Από την άλλη πλευρά, είναι βεβαίως προφανές ότι η ελευθερία του λόγου έχει σημασία ιδιαίτερα για τους αντι-φρονούντες, αφού η ελευθερία να εξυμνεί κανείς την - εκάστοτε και σε οποιοδήποτε επίπεδο - εξουσία δεν αμφισβητήθηκε ποτέ από κανέναν. Η ελευθερία του λόγου αποκτά, λοιπόν, ουσιαστικό περιεχόμενο κυρίως όσον αφορά στην άσκηση κριτικής. Η κριτική καθ' εαυτή επιβάλλεται να είναι πάντοτε ελεύθερη, ανεξάρτητα από το αντικείμενό της. Παρεμπόδιση της άσκησης κριτικής σημαίνει κατάλυση της ελευθερίας του λόγου, η οποία σημαίνει κατάργηση της ίδιας της δημοκρατίας.

Κεφάλαιο 2^ο

Η ελευθερία του τύπου

Ο συντακτικός νομοθέτης του 1975 έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην ελευθερία του τύπου, ως επιμέρους μορφή εκδήλωσης της εν γένει ελευθερίας της έκφρασης, τόσο στην ίδια την παρ. 1 και την παρ. 2 όσο και στις –μάλλον παραφορτωμένες με υπερβολικές για συνταγματικό κείμενο λεπτομέρειες- διατάξεις των παρ. 3 έως 9 του άρθρου 14. Και για την ελευθερία του τύπου ισχύουν βέβαια όσα έχουν εκτεθεί σχετικά με την ελευθερία της έκφρασης, ιδίως σε ό,τι αφορά τη σημασία της για τη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος και τις συνέπειες που απορρέουν από αυτή όπως η διπλή φύση των παραπάνω ελευθεριών, ως ατομικών δικαιωμάτων αλλά και θεσμικών εγγυήσεων. Συνεπώς, όπως δέχεται η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, το κράτος υποχρεούται όχι μόνο να απέχει από κάθε ενέργεια που μπορεί να αναιρέσει ή παρακωλύσει ουσιωδώς την άσκηση του δικαιώματος, αλλά και να λαμβάνει τα κατά περίπτωση πρόσφορα (θετικά) μέτρα για τη διευκόλυνση της άσκησης του.

2.1. Συνταγματική κατοχύρωση της ελευθερίας του τύπου

Ο τύπος ως ειδικό γραπτό μέσο ευρύτατης διάδοσης, ιδεών, στοχασμών, μηνυμάτων, και κάθε είδους πληροφοριών είναι πλέον θεσμικό κεκτημένο της σύγχρονης δημοκρατικής κοινωνίας. Το σχετικό άρθρο 14 του Συντάγματος έχει διανύσει μεγάλη πορεία μέσα στο χρόνο. Από το 1844 έως το 1975 το περιεχόμενό του τροποποιήθηκε και χαρακτηρίστηκε άλλοτε αυστηρό και άλλοτε φιλελεύθερο. Οι τροποποιήσεις αυτές συνδέονταν άμεσα με την ιστορική εξέλιξη του πολυτικοσυνταγματικού συστήματος και τη διαμόρφωση του τύπου μέσα από αυτό (Ψυχογιός, 2000).

Η ισχύουσα σημερινή διάταξη συνδυάζει φιλελεύθερα χαρακτηριστικά με άλλα εντελώς αναχρονιστικά και περιοριστικά. Το Σύνταγμα του 1975 διατήρησε σχεδόν όλα τα περιοριστικά της ελευθερίας του τύπου μέτρα, τα οποία δεν εθίγησαν κατά την αναθεώρηση του 1986, του 2001 και του 2008. Η αναθεώρηση του 2001 δεν συμπε-

ριέλαβε τολμηρές παρεμβάσεις και αφαίρεση όσων διατάξεων δε συνάδουν με το φιλελευθερισμό, που προσήκει σ' ένα ευνομούμενο δημοκρατικό κράτος. Το άρθρο 14 του Συντάγματος δεν τροποποιήθηκε κατά την αναθεώρηση του 2008 και δίνεται ακολούθως:

1. Καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του, τηρώντας τους νόμους του Κράτους.
2. Ο τύπος είναι ελεύθερος. Η λογοκρισία και κάθε άλλο προληπτικό μέτρο απαγορεύονται.
3. Η κατάσχεση εφημερίδων και άλλων εντύπων, είτε πριν από την κυκλοφορία είτε ύστερα από αυτή, απαγορεύεται. Κατ' εξαίρεση επιτρέπεται η κατάσχεση, με παραγγελία του εισαγγελέα, μετά την κυκλοφορία: α) για προσβολή της χριστιανικής και κάθε άλλης γνωστής θρησκείας, β) για προσβολή του προσώπου του Προέδρου της Δημοκρατίας, γ) για δημοσίευμα που αποκαλύπτει πληροφορίες για τη σύνθεση, τον εξοπλισμό και τη διάταξη των ενόπλων δυνάμεων ή την οχύρωση της Χώρας ή που έχει σκοπό τη βίαιη ανατροπή του πολιτεύματος ή στρέφεται κατά της εδαφικής ακεραιότητας του Κράτους, δ) για άσεμνα δημοσιεύματα που προσβάλλουν ολοφάνερα τη δημόσια αιδώ, στις περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος.
4. Σ' όλες τις περιπτώσεις της προηγούμενης παραγράφου ο εισαγγελέας, μέσα σε είκοσι τέσσερις ώρες από την κατάσχεση, οφείλει να υποβάλει την υπόθεση στο δικαστικό συμβούλιο, και αυτό, μέσα σε άλλες είκοσι τέσσερις ώρες, οφείλει να αποφασίσει για τη διατήρηση ή την άρση της κατάσχεσης, διαφορετικά η κατάσχεση αίρεται αυτοδικαίως. Τα ένδικα μέσα της έφεσης και της αναίρεσης επιτρέπονται στον εκδότη της εφημερίδας ή άλλου εντύπου που κατασχέθηκε και στον εισαγγελέα.
5. Καθένας ο οποίος θίγεται από ανακριβές δημοσίευμα ή εκπομπή έχει δικαίωμα απάντησης, το δε μέσο ενημέρωσης έχει αντιστοίχως υποχρέωση πλήρους και άμεσης επανόρθωσης. Καθένας ο οποίος θίγεται από υβριστικό ή δυσφημιστικό δημοσίευμα ή εκπομπή έχει, επίσης, δικαίωμα απάντησης, το δε μέσο ενημέρωσης έχει αντιστοίχως υποχρέωση άμεσης δημοσίευσης ή μετάδοσης της απάντησης. Νόμος ορίζει τον τρόπο με τον οποίο ασκείται το δικαίωμα απάντησης και διασφαλίζεται η πλήρης και άμεση επανόρθωση ή η δημοσίευση και μετάδοση της απάντησης.

6. Το δικαστήριο, ύστερα από τρεις τουλάχιστον καταδίκες μέσα σε μία πενταετία για διάπραξη των εγκλημάτων που προβλέπονται στην παράγραφο 3, διατάσσει την οριστική ή προσωρινή παύση της έκδοσης του εντύπου και, σε βαριές περιπτώσεις, την απαγόρευση της άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος από το πρόσωπο που καταδικάστηκε, όπως νόμος ορίζει. Η παύση ή η απαγόρευση αρχίζουν από το η καταδικαστική απόφαση γίνει αμετάκλητη.
7. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την αστική και ποινική ευθύνη του τύπου και των άλλων μέσων ενημέρωσης και με την ταχεία εκδίκαση των σχετικών υποθέσεων.
8. Νόμος ορίζει τις προϋποθέσεις και τα προσόντα για την άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος.
9. Το ιδιοκτησιακό καθεστώς, η οικονομική κατάσταση και τα μέσα χρηματοδότησης των μέσων ενημέρωσης πρέπει να γίνονται γνωστά, όπως νόμος ορίζει. Νόμος προβλέπει τα μέτρα και τους περιορισμούς που είναι αναγκαίοι για την πλήρη διασφάλιση της διαφάνειας και της πολυφωνίας στην ενημέρωση. Απαγορεύεται η συγκέντρωση του ελέγχου περισσότερων μέσων ενημέρωσης της αυτής ή άλλης μορφής. Απαγορεύεται ειδικότερα η συγκέντρωση περισσότερων του ενός ηλεκτρονικών μέσων ενημέρωσης της αυτής μορφής, όπως νόμος ορίζει. Η ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του εταίρου, του βασικού μετόχου ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης μέσων ενημέρωσης είναι ασυμβίβαστη με την ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του εταίρου, του βασικού μετόχου ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης που αναλαμβάνει έναντι του δημοσίου ή νομικού προσώπου του ευρύτερου δημόσιου τομέα την εκτέλεση έργων ή προμηθειών ή την παροχή υπηρεσιών. Η απαγόρευση του προηγούμενου εδαφίου καταλαμβάνει και κάθε είδους παρένθετα πρόσωπα, όπως συζύγους, συγγενείς, οικονομικά εξαρτημένα άτομα ή εταιρείες. Νόμος ορίζει τις ειδικότερες ρυθμίσεις, τις κυρώσεις που μπορεί να φθάνουν μέχρι την ανάκληση της άδειας ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού και μέχρι την απαγόρευση σύναψης ή την ακύρωση της σχετικής σύμβασης, καθώς και τους τρόπους ελέγχου και τις εγγυήσεις αποτροπής των καταστρατηγήσεων των προηγούμενων εδαφίων.

Η απαγόρευση της λογοκρισίας και κάθε άλλου προληπτικού μέτρου στην παρ. 2 είναι απόλυτη.

Από τη συνταγματική κατοχύρωση της ελευθερίας του τύπου, προκύπτει η υποχρέωση του κράτους για λήψη μέτρων θετικού περιεχομένου, με τα οποία διασφαλίζεται η άσκηση του δικαιώματος. Υπό αυτήν την έννοια η συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος, αφενός απαγορεύει τις κρατικές επεμβάσεις και κυρίως την άσκηση λογοκρισίας (αποθετική δηλ. υποχρέωση του κράτους) και αφετέρου επιβάλλει ως θετική υποχρέωση την εξασφάλιση εκ μέρους του κράτους τόσο των υλικών προϋποθέσεων, (λ.χ. τρόπος κυκλοφορίας των εφημερίδων, τρόπος διάθεσής τους κ.λπ.), οι οποίες θα επιτρέψουν την άσκηση ελεύθερης δημοσιογραφίας, όσο και των μη υλικών προϋποθέσεων (δηλ. την εξασφάλιση της δυνατότητας προσβάσεως στις πηγές πληροφόρησης και την παροχή πληροφοριών από το ίδιο το κράτος).

Είναι προφανές, λοιπόν, ότι η παράλληλη ισχύς του ατομικού δικαιώματος και της θεσμικής εγγυήσεως, διαφοροποιεί και την έννοια του τύπου στις διατάξεις του Συντάγματος. Έτσι, σύμφωνα με την έννοια του άρθρου 14 παρ. 1 του Συντάγματος η λέξη «τύπος» σημαίνει κάθε μορφής αποτύπωμα έκφρασης γνώμης ή λόγου, ανεξάρτητα από τον σκοπό διαδόσεως. Αντίθετα, στην παρ. 2 του ίδιου άρθρου η έννοια του «τύπου» περιλαμβάνει όλα τα έντυπα, που είναι κατάλληλα και προορισμένα για διάδοση.

Η ελευθερία του τύπου περιλαμβάνει:

- α) την ελευθερία συλλογής, επιλογής και επεξεργασίας πληροφοριών και πάσης φύσεως στοιχείων
- β) την ελευθερία συντάξεως, εκτύπωσης, κυκλοφορίας, διανομής εντύπων στο εσωτερικό και το εξωτερικό
- γ) την ελευθερία της με κάθε μέσο δημοσιεύσεως ειδήσεων, σχολίων, πληροφοριών, διαφημίσεων, κ.λπ. και τις συναφείς ελευθερίες ιδρύσεως και λειτουργίας επιχειρήσεων τύπου, επιλογής και ασκήσεως του δημοσιογραφικού επαγγέλματος και άλλων συναφών επαγγελμάτων, καθώς και την ελευθερία ιδρύσεως και λειτουργίας δημοσιογραφικών και συναφών οργανώσεων.

Η Ελλάδα κατέχει την 73η θέση για το 2010 στην κατάταξη με τις χώρες που σέβονται την ελευθερία του τύπου, την οποία συνέταξε η οργάνωση Reporters without Borders. Συγκαταλέγεται μαζί με τις Φιλιππίνες, την Ουκρανία και το Κιργιστάν ανάμεσα στα κράτη, που καταγράφουν τη μεγαλύτερη πτώση.

"Περισσότερο από ποτέ, βλέπουμε ότι η οικονομική ανάπτυξη, οι θεσμικές μεταρρυθμίσεις και ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν πηγαίνουν κατ'ανάγκη χέρι-χέρι. Η υπεράσπιση της ελευθερίας των μέσων ενημέρωσης εξακολου-

θεί να είναι μια μάχη, μια μάχη επαγρύπνησης στις δημοκρατίες της παλαιάς Ευρώπης και μια μάχη κατά της καταπίεσης και της αδικίας στα ολοκληρωτικά καθεστώτα σε όλη την υδρόγειο", σύμφωνα με τις δηλώσεις του γενικού γραμματέα της οργάνωσης, Ζαν-Φρανσουά Ζιλιάρ. Τις πρώτες θέσεις στην κατάταξη καταλαμβάνουν η Φινλανδία, η Ισλανδία, η Ολλανδία, η Νορβηγία και η Σουηδία.

Η Κύπρος κατέχει την 45η θέση, η Αλβανία την 80η, το Ισραήλ την 86η, η Τουρκία την 138η, ενώ την τελευταία, την 178η η Ερυθραία.

Το Αφγανιστάν, το Πακιστάν, η Σομαλία και το Μεξικό συγκαταλέγονται ανάμεσα στις πιο επικίνδυνες χώρες στον κόσμο, σύμφωνα με την σχετική ανακοίνωση, ενώ οι ρεπόρτερ χωρίς σύνορα έχουν εκφράσει επανειλημμένως την ανησυχία τους για την επιδείνωση των συνθηκών εργασίας των δημοσιογράφων στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διότι δεν επικρατούν τα ίδια δεδομένα σε όλα τα κράτη-μέλη.

Στην περίπτωση της Ελλάδας όπου καταγράφεται τόσο σημαντική πτώση, από την 35η θέση στην 73η, σύμφωνα με την ίδια πηγή, οφείλεται στο γεγονός ότι δημοσιογράφοι υπήρξαν θύματα προπηλακισμών κυρίως από τις αστυνομικές αρχές κατά τη διάρκεια του έτους, ενώ σημειώθηκαν επιθέσεις εναντίον εργαζομένων στα μέσα μαζικής ενημέρωσης με διαφορετικές αφορμές κάθε φορά, καθώς επίσης και λόγω της γενικότερης πολιτικής αναταραχής (<http://enet.gr>).

2.2 Έκταση της συνταγματικής προστασίας

Ο όρος τύπος ερμηνεύεται υπό την ευρεία έννοια, περιλαμβάνοντας την τυπογραφία, τη λιθογραφία και τη φωτογραφία και γενικά κάθε μηχανικό ή χημικό μέσο με το οποίο επιτυγχάνεται η παραγωγή μεγάλου αριθμού όμοιων αντιτύπων, γραπτών κειμένων, εικόνων κ.λπ., σε χαρτί, ύφασμα, μέταλλο, πλαστικό, γυαλί ή άλλη ύλη).

Η ελευθερία του τύπου καταλαμβάνει όλα τα στάδια, από την προετοιμασία της έκδοσης του εντύπου έως και την ανάγνωση του από το κοινό¹.

Η έκδοση εφημερίδων ή άλλων εντύπων μπορεί να γίνει από τον καθένα, χωρίς περιορισμούς ως προς την εθνικότητά του, ως προς το αν πρόκειται για φυσικό ή νομικό πρόσωπο, για ανήλικο (μαθητικές «εφημερίδες») κ.λπ. Μοναδικός περιορισμός που θα μπορούσε να γίνει δεκτός είναι ότι όχι μόνο δεν έχουν καταρχήν συνταγματι-

---

¹ Σύμφωνα με το άρθρο 15 παράγραφος 1 του Συντάγματος «Οι προστατευτικές για τον τύπο διατάξεις του προηγούμενου άρθρου δεν εφαρμόζονται στον κινηματογράφο, τη φωνογραφία, τη ραδιοφωνία, την τηλεόραση και κάθε άλλο παρεμφερές μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης».

κά κατοχυρωμένο δικαίωμα, αλλά αντίθετα συνάγεται έμμεσα απαγόρευση έκδοσης πολιτικών ή οικονομικών εφημερίδων από νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου ή και ιδιωτικού δικαίου των οποίων η πλειοψηφία των μετόχων ελέγχεται από το κράτος.

Ελεύθερη είναι και η συλλογή πληροφοριών, χωρίς εννοείται να παραβιάζονται διατάξεις του Συντάγματος ή των «γενικών νόμων», η διαμόρφωση του περιεχομένου και ακόμη η επιλογή του σχήματος αριθμού σελίδων και αντιτύπων και γενικά της μορφής του εντύπου. Στα θέματα αυτά πάντως η νομολογία δέχεται την ύπαρξη περιορισμών, όπως την ύπαρξη υποχρέωσης των δημοσιογράφων για μαρτυρία σχετικά με όσα περιήλθαν σε γνώση τους κατά την άσκηση του επαγγέλματός τους. Είναι όμως πρόδηλο ότι η άρνηση του δημοσιογραφικού απορρήτου δυσχεραίνει τη συλλογή πληροφοριών από τον τύπο και άρα την ενημέρωση της κοινής γνώμης.

Ακόμη πιο προβληματική είναι η παραδοχή από τη νομολογία της συνταγματικότητας του άρθρου 39 παρ. 3 Ν. 1092/1938. Αυτό προβλέπει ότι «αρξαμένης ποινικής διώξεως, ο αρμόδιος Εισαγγελέυς μετά σύμφωνον γνώμη του Ανακριτού της υποθέσεως δύναται να διάταξη την απαγόρευσιν οιασδήποτε δημοσιεύσεως σχετικής προς την ενεργουμένην ανάκρισιν ή άλλην πράξιν της ποινικής διαδικασίας...». Η επίκληση της ανάγκης «ομαλής και ακώλυτου διεξαγωγής της ανακρίσεως» δεν φαίνεται αρκετή για να δικαιολογήσει μια τέτοια απόλυτη συσκότιση για εγκληματικές πράξεις οι οποίες μπορεί να έχουν πολιτική ή ευρύτερη κοινωνική σημασία και άρα προκαλούν το δικαιολογημένο ενδιαφέρον της κοινής γνώμης. Θα όφειλε να επιδιωχθεί η πρακτική εναρμόνιση της ελευθερίας του τύπου και της απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και όχι να παραμερισθεί μονόπλευρα η πρώτη σε όφελος της δεύτερης. Νεότερες αποφάσεις πλειοδοτούν πάντως σε μονομέρεια, δεχόμενες αβασάνιστα ότι γενικά η διαφύλαξη της τάξεως και η πρόληψη του εγκλήματος έχουν το προβάδισμα έναντι της ελευθερίας, της γνώμης και του τύπου. Υπό τις προϋποθέσεις αυτές δεν θα μπορούσε βέβαια να αναμένει κανείς από τα ποινικά δικαστήρια τίποτε καλύτερο από την αναγνώριση της συνταγματικότητας της, πιο περιορισμένης σε σχέση με το άρθρο 39 παρ. 3 Ν. 1092/1938, απαγόρευσης, με διάταξη του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, δημοσίευσης αυτούσιων των προκηρύξεων τρομοκρατικών οργανώσεων (άρθρο 6 Ν. 1916/1990, που καταργήθηκε με το Ν. 2172.1993).

Ελεύθερη είναι και η στελέχωση των εφημερίδων, περιοδικών και λοιπών εντύπων με συντακτικό προσωπικό, το οποίο δεν είναι απαραίτητο να αποτελείται από επαγγελματίες δημοσιογράφους. Η αναφορά του άρθρου 14 παρ. 8 του Συντάγματος στον καθορισμό με νόμο των προϋποθέσεων και προσόντων για την άσκηση του δη-

μοσιογραφικού επαγγέλματος δεν έχει την έννοια ότι όσοι δεν συγκεντρώνουν τις παραπάνω προϋποθέσεις και προσόντα δεν θα μπορούν να δημοσιεύουν άρθρα, σχόλια κ.λπ. στον τύπο. Τέτοια ερμηνεία θα ήταν ευθέως αντίθετη προς τις διατάξεις των παρ. 1 και 2 του άρθρου 14, αφού θα περιόριζε σε μικρό αριθμό προσώπων την ελευθερία έκφρασης μέσω του τύπου. Συνεπώς με το νόμο αυτό μπορούν να ρυθμισθούν ασφαλιστικά, συνταξιοδοτικά, μισθολογικά και άλλα επαγγελματικά θέματα των δημοσιογράφων, καθώς και η συμμετοχή τους στις οικείες επαγγελματικές ενώσεις, και να ορισθεί ότι όσοι δε συγκεντρώνουν τις νόμιμες προϋποθέσεις και προσόντα δεν απολαμβάνουν των σχετικών δικαιωμάτων. Δεν μπορεί όμως να απαγορευθεί η μόνιμη ή έκτακτη συνεργασία εφημερίδων, περιοδικών κ.λπ. και με άλλα πρόσωπα, εκτός του κύκλου των επαγγελματιών δημοσιογράφων. Εξάλλου η νομολογία δέχεται ότι είναι δυνατή για τον κοινό νομοθέτη η θέσπιση του νόμου της παρ. 8 ή η πρόβλεψη ελεύθερης άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος, πράγμα που συμβαίνει στην πράξη μετά την κατάργηση με το άρθρο 1 παρ. 1 Ν. 780/1978 του δικτατορικού ν.δ. 1004/1971 «περί δημοσιογραφικού επαγγέλματος».

Η ελευθερία του δημοσιογράφου έναντι του εκδότη συνίσταται στο ότι δεν μπορεί να υποχρεωθεί να γράψει οτιδήποτε αντίθετο προς τις προσωπικές του απόψεις, προκειμένου να ακολουθήσει τη γραμμή της εφημερίδας, ούτε βέβαια δεσμεύεται στην έκφραση των απόψεών του εκτός της εφημερίδας. Δεν εκτείνεται όμως καταρχήν σε ελευθερία να δημοσιεύσει τις γνώμες του στο έντυπο, όπου εργάζεται, εφόσον βρίσκονται σε αντίθεση προς την παραπάνω γραμμή, όπως αυτή καθορίζεται από τον εργοδότη στο πλαίσιο του διευθυντικού δικαιώματος.

Ακόμη, η ελευθερία του τύπου περιλαμβάνει την ελευθερία κυκλοφορίας, διανομής και πώλησης των εντύπων. Έχει κριθεί έτσι ότι είναι αντισυνταγματική η εξάρτηση της κυκλοφορίας προκηρύξεων και άλλων εντύπων από άδεια της αστυνομικής αρχής. Με το ίδιο σκεπτικό αντισυνταγματική πρέπει να θεωρηθεί και η απαίτηση προηγούμενης διοικητικής άδειας για εξαγωγή προς κυκλοφορία στο εξωτερικό εφημερίδων και περιοδικών (Χρυσόγονος 2002).

Γενικότερα η ελευθερία του τύπου πρέπει να θεωρηθεί ότι περιλαμβάνει, ως αναγκαίως προαπαιτούμενες τις ειδικότερες ελευθερίες ιδίως της ίδρυσης και λειτουργίας τυπογραφείων και σχετικών εκδοτικών επιχειρήσεων, της κυκλοφορίας και διανομής των εντύπων καθώς και της άσκησης δημοσιογραφικού επαγγέλματος. Εν-

δεικτικά, μπορούν να επιβληθούν από το νομοθέτη (άρθρα 22² και 23³ του Συντάγματος) περιορισμοί σχετικοί προς την προστασία των εργαζομένων, στις εφημερίδες και τα περιοδικά καθώς και στα τυπογραφεία και στη διανομή του τύπου, αναφορικά με την υγιεινή και την ασφάλεια των εν λόγω εργαζομένων, την κοινωνική τους ασφάλιση, τη διασφάλιση της συνδικαλιστικής τους ελευθερίας και την ανεμπόδιστη άσκηση των συναφών με αυτήν δικαιωμάτων (Καράκωστας, 2006). Η εργασία αποτελεί δικαίωμα και προστατεύεται από το κράτος, που μεριμνά για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών και για την ηθική και υλική εξύψωση του εργαζόμενου αγροτικού και αστικού πληθυσμού. Όλοι οι εργαζόμενοι, ανεξάρτητα από φύλο ή άλλη διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας.

2.3 Η έννοια της λογοκρισίας κατά το Σύνταγμα

Σύμφωνα με το άρθρο 14 παρ.2 του Συντάγματος, ο τύπος είναι ελεύθερος και η λογοκρισία και κάθε άλλο προληπτικό μέτρο απαγορεύονται. Αυτή η συνταγματική

---

² Το άρθρο 23 αναφέρει τα εξής:

1. Με νόμο καθορίζονται οι γενικοί όροι εργασίας, που συμπληρώνονται από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας συναπτόμενες με ελεύθερες διαπραγματεύσεις και, αν αυτές αποτύχουν, με τους κανόνες που θέτει η διαιτησία.

2. Νόμος ορίζει τα σχετικά με τη σύναψη συλλογικών συμβάσεων εργασίας από τους δημόσιους υπαλλήλους και τους υπαλλήλους οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου.

3. Οποιαδήποτε μορφή αναγκαστικής εργασίας απαγορεύεται. Ειδικοί νόμοι ρυθμίζουν τα σχετικά με την επίταξη προσωπικών υπηρεσιών σε περίπτωση πολέμου ή επιστράτευσης ή για την αντιμετώπιση αναγκών της άμυνας της Χώρας ή επείγουσας κοινωνικής ανάγκης από θεομηνία ή ανάγκης που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια υγεία, καθώς και τα σχετικά με την προσφορά προσωπικής εργασίας στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης για την ικανοποίηση τοπικών αναγκών.

4. Το κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, όπως νόμος ορίζει.

³ Το άρθρο 23 αναφέρει τα εξής:

1. Το Κράτος λαμβάνει τα προσήκοντα μέτρα για τη διασφάλιση της συνδικαλιστικής ελευθερίας και την ανεμπόδιστη άσκηση των συναφών μ' αυτή δικαιωμάτων εναντίον κάθε προσβολής τους, μέσα στα όρια του νόμου.

2. Η απεργία αποτελεί δικαίωμα και ασκείται από τις νόμιμα συστημένες συνδικαλιστικές οργανώσεις για τη διαφύλαξη και προαγωγή των οικονομικών και εργασιακών γενικά συμφερόντων των εργαζομένων. Απαγορεύεται η απεργία με οποιαδήποτε μορφή στους δικαστικούς λειτουργούς και σ' αυτούς που υπηρετούν στα σώματα ασφαλείας. Το δικαίωμα των υπαλλήλων της τοπικής αυτοδιοίκησης και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, καθώς και του προσωπικού των κάθε μορφής επιχειρήσεων δημόσιου χαρακτήρα ή κοινής ωφέλειας, που η λειτουργία τους έχει ζωτική σημασία για την εξυπηρέτηση βασικών αναγκών του κοινωνικού συνόλου, υπόκειται στους συγκεκριμένους περιορισμούς του νόμου που το ρυθμίζει. Οι περιορισμοί αυτοί δεν μπορούν να φθάνουν έως την κατάργηση του δικαιώματος της απεργίας ή την παρεμπόδιση της νόμιμης άσκησης του.

επιταγή έχει απόλυτη ισχύ έτσι ώστε η ελευθερία έκφρασης να είναι πραγματικά ανεμπόδιστη ενώ παράλληλα να επιτρέπεται και η άσκηση κριτικής ευμενούς και δυσμενούς.

Η λογοκρισία ανάγεται στη δημιουργία της πρώτης κοινωνικής οργάνωσης και εξελίχθηκε παράλληλα με την προσπάθεια επικοινωνίας και επιβολής εξουσίας μεταξύ των ανθρώπων. Παρόλο, που το δικαίωμα της ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης, είναι αποδεκτό απ' όλους τους λαούς κάθε χώρα με τη δική της νομοθεσία θέτει φραγμούς στην ελευθερία του λόγου και της επικοινωνίας των πολιτών της. Με την πάροδο των αιώνων η λογοκρισία πήρε διάφορες μορφές και εξελίχθηκε ανάλογα με τις ιδέες, την ηθική, τις συνήθειες αλλά και τις τεχνολογικές εξελίξεις, που επικράτησαν κατά περιόδους.

Λογοκρισία είναι η επιβολή ελέγχου και περιορισμών στη δημόσια έκφραση ιδεών και αντιλήψεων, όταν πιστεύεται πως έχουν το χαρακτήρα και τη δυνατότητα υπονόμησης της κρατικής εξουσίας ή του ηθικού, πολιτικού και κοινωνικού συστήματος, τα οποία η κρατική εξουσία, ομάδες ατόμων ή συγκεκριμένα άτομα θεωρούν σαν προορισμό τους να προστατεύσουν. Οπότε η λογοκρισία είναι ένα μέσο περιορισμού της ελεύθερης εκδήλωσης των σκέψεων και πεποιθήσεων του ατόμου και εμφανίζεται όταν αφαιρούνται τα εκφραστικά ντοκουμέντα (όπως τα βιβλία, τα περιοδικά, οι ταινίες, τα βίντεο, τα έργα τέχνης κ.ά.) ή αναιρείται η δημόσια πρόσβασή τους. Οι λογοκριτές προσδιορίζουν τα τεκμήρια στα οποία αντιτίθενται και καταφέρνουν την αφαίρεση των υλικών από τα ράφια των βιβλιοθηκών ή ακόμη και την αναίρεση την αγοράς τους. Η λογοκρισία εμφανίζεται και στην περίπτωση που απαγορεύεται η χρήση των ντοκουμέντων αυτών από συγκεκριμένες ομάδες χρηστών (με βάση την ηλικία, τη θρησκεία, την καταγωγή κ.ά.).

Ο λογοκριτής είναι άτομο που συχνά έχει αγαθές προθέσεις και θεωρεί ότι η λογοκρισία μπορεί να βελτιώσει την κοινωνία, να προστατεύσει τα παιδιά και να αποκαταστήσει, ο,τιδήποτε θεωρεί, ως χαμένες ηθικές αξίες. Τα άτομα ή οι ομάδες που λογοκρίνουν έχουν ή κατασκευάζουν κάποια κίνητρα με βάση τα οποία ωθούνται προς αυτή την πράξη ή την αιτιολογούν ανάλογα. Σκοποί της λογοκρισίας μπορεί να είναι η αποφυγή: της πορνογραφίας, της άσεμνης συμπεριφοράς, της αισχρολογίας, της βλασφημίας, του σεξισμού, της παιδοφιλίας, της σεξουαλικής παρενόχλησης αλλά και της προστασίας της εθνικής ασφάλειας σε περιόδους πολέμου ή απειλής πολέμου. Τα κίνητρα του λογοκριτή που καθοδηγούν τις ενέργειές του είναι οι εξής: οικογενειακές και θρησκευτικές αξίες, πολιτικές ιδεολογίες και τα δικαιώματα των μειο-

νοτήτων. Ανεξάρτητα όμως από τα κίνητρα και τις προθέσεις του, ο λογοκριτής επιδιώκει να ελέγξει τους άλλους, προκειμένου να διατηρήσει τη δύναμή του και να επιβάλλει τις απόψεις του.

Γενικά, ο αντικειμενικός σκοπός της λογοκρισίας η διατήρηση της σταθερότητας, ενώ υπάρχει έλλειψη εμπιστοσύνης στον άνθρωπο και δυσπιστία για την κρίση του. Ορισμένες μορφές της λογοκρισίας είναι οι εξής:

1. αρνητική (απαγόρευση δημοσίευσης)
2. θετική (επιβολή δημοσίευσης αρεστών στην εξουσία ειδήσεων)
3. συνειδητή αυτολογοκρισία
4. μη συνειδητή αυτολογοκρισία (καθολικότερη, δραστικότερη και εξαιρετικά επικίνδυνη για την ουσιαστική μεταβολή του δεδομένου).
5. λογοκρισία δήλη (εμφανίζεται σε περιπτώσεις που αν και δεν υπάρχει νομοθετική απαγόρευση, παρόλα αυτά ορισμένοι κρατικοί υπάλληλοι ή επιχειρηματίες ή και διευθυντές μέσω μαζικής ενημέρωσης αποκλείουν ρητά τη δημοσίευση ορισμένων ιδεών)
6. άδηλη λογοκρισία (σιωπηρός αποκλεισμός αντίπαλων ιδεών και εντύπων από τους διαύλους ευρύτερης διάδοσής τους).
7. άμεση (ρητή απαγόρευση) ή κατασταλτική
8. έμμεση (προειδοποίηση ή σύσταση π.χ. προς τους εκδότες να αποφύγουν τη δημοσίευση ορισμένων ειδήσεων) ή προληπτική.

Οι κατηγορίες της άμεσης και έμμεσης λογοκρισίας αλληλοεπικαλύπτονται. Η έμμεση εμφανίζεται όταν περιορίζονται ορισμένα δικαιώματα εξαιτίας μίας δράσης που έχει άλλο αρχικό στόχο και θεωρείται αποτέλεσμα πολεμικών, οικονομικών ή άλλων επιρροών. Η άμεση λογοκρισία εμφανίζεται όταν επιβάλλονται σκόπιμα περιορισμοί στο δικαίωμα για ελευθερία του λόγου, της έκφρασης και της ανταλλαγής πληροφοριών, οι οποίοι επιβάλλονται σε ένα πρόσωπο, μία ομάδα ή μία κοινότητα. Η άμεση λογοκρισία μπορεί να είναι αυτοδίκαιη ή έξω από το νόμο.

2.4 Φορείς του συνταγματικού δικαιώματος

Χωρίς αμφιβολία, η ελευθεροτυπία είναι συνυφασμένη με την αδέσμευτη έκφραση σκέψεων, την κριτική ως στοιχείο της σκέψης και του λόγου, την ακώλυτη μετάδοση αληθών πληροφοριών, ειδήσεων και ιδεών καθώς και το διάλογο ως έκφραση της πολυφωνίας και του πλουραλισμού των απόψεων που επικρατούν σε μια

δημοκρατική κοινωνία. Οι θεμελιώδεις αυτές αρχές βοηθούν στην ολοκληρωμένη θεώρηση κάθε θέματος, και -αν λειτουργήσουν σωστά-προάγουν σίγουρα την δημοκρατία (Δημητρόπουλος, 2005).

Φορείς ή υποκείμενα της ελευθερίας του τύπου είναι φυσικά ή νομικά πρόσωπα που ασκούν κατ' επάγγελμα ή ευκαιριακά οποιαδήποτε δραστηριότητα ή έργο σχετιζόμενο ή συναρτώμενο με τον τύπο. Αποκλείονται το κράτος και οι άλλοι φορείς της δημόσιας εξουσίας, επειδή η ελευθερία του τύπου όπως και κάθε ατομική ελευθερία δεν είναι δικαίωμα του κράτους, αλλά δικαίωμα έναντι του κράτους και των άλλων φορέων δημόσιας εξουσίας. Συγκεκριμένα, φορείς του δικαιώματος είναι κάθε φυσικό πρόσωπο, δηλαδή όσοι ασκούν επάγγελμα σχετικό με τον τύπο καθώς και οι αναγνώστες. Οι ανήλικοι είναι φορείς μόνο έναντι του κράτους και όχι κατά των γονέων τους, οι οποίοι μπορούν στο πλαίσιο άσκησης της γονικής μέριμνας να απαγορεύσουν την ανάγνωση κάποιου εντύπου (Δημητρόπουλος, 2005).

Οι δραστηριότητες του τύπου μπορούν να ασκηθούν και από νομικό πρόσωπο (π.χ. ανώνυμη εταιρία ή ιδιωτικό ίδρυμα), το οποίο μπορεί να είναι υποκείμενο της ελευθερίας του τύπου και μπορεί να την επικαλεστεί. Για να μην αποφεύγεται όμως η ανάληψη ποινικής ή αστικής ευθύνης, ο νόμος μπορεί να ορίζει ότι ανεξάρτητα από την ιδιότητα του ιδιοκτήτη ως νομικού προσώπου, πρέπει να ορίζονται ως αστικώς και ποινικώς υπεύθυνοι φυσικά πρόσωπα που διαμένουν μόνιμα στην Ελλάδα.

Στο Σύνταγμα του 1844 κατοχυρωνόταν η ελευθερία γνώμης και τύπου όχι μόνο για τους Έλληνες αλλά και για τους αλλοδαπούς, ενώ οι εκδότες των εφημερίδων έπρεπε να είναι Έλληνες πολίτες. Με το ισχύον Σύνταγμα και η έκδοση εφημερίδων αφορά τόσο τους Έλληνες όσο και τους αλλοδαπούς. Αντίθετη ρύθμιση ειδικότερα για τους κοινοτικούς αλλοδαπούς θα βρισκόταν σε σύγκρουση με το ευρωπαϊκό δίκαιο το οποίο απαγορεύει κάθε διάκριση εις βάρος των υπηκόων των άλλων κρατών μελών, λόγω της ιθαγένειάς τους (Δαγτόγλου, 2005).

2.5 Όρια και περιορισμοί του τύπου

Η άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης αναζήτησης, συλλογής αλλά και δημοσίευσης πληροφοριών εκ μέρους των ΜΜΕ δεν είναι απεριόριστη, αλλά τελεί υπό την επιφύλαξη της τηρήσεως των γενικών ισχυόντων κανόνων δικαίου όπως συνεπάγεται τόσο από το άρθρο 14 παρ 1 του Συντάγματος. Πάντως δεν μπορούν και αυτοί οι περιορισμοί να θίγουν τον απαραβίαστο πυρήνα του δικαιώματος. Το Σύνταγμα απαγο-

ρεύει τη δημιουργία εγκλημάτων γνώμης. Η υπερβολική ποινικοποίηση του τύπου θίγει και τον πυρήνα του δικαιώματος. Σε περίπτωση συγκρούσεως της ελευθερίας πληροφόρησης των ΜΜΕ με άλλο έννομο αγαθό, εφόσον η εναρμόνιση τους είναι ανέφικτη πρέπει να σταθμιστεί η αξία της επιδιωκόμενης πληροφορίας και της μέσω αυτής διακινδυνεύσεως άλλου εννόμου αγαθού. Η στάθμιση ωστόσο παρουσιάζει ιδιαίτερες δυσχέρειες δεδομένου ότι όλες οι συνταγματικές αρχές είναι ισότιμες και δεν επιδέχονται ιεράρχηση. Αφετηρία της αξιολογικής σταθμίσεως αποτελεί η απάντηση στο ερώτημα κατά πόσο και σε ποια έκταση μία πληροφορία είναι αναγκαία για την εκπλήρωση της αποστολής της ελευθερίας του τύπου. Τα ΜΜΕ εκπληρώνουν την αποστολή τους ικανοποιώντας το ενδιαφέρον της δημόσιας πληροφόρησης. Άρα προκειμένου να σταθμιστεί η βαρύτητα της αξιώσεως των ΜΜΕ για πληροφόρηση θα πρέπει να ερευνηθεί κατά πόσο μία πληροφορία είναι αναγκαία για τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης και κατά πόσο εξυπηρετεί την ανάγκη ενημερώσεως του κοινού (Δημητρόπουλος, 2005).

Από τις αρχές του δημοκρατικού πολιτεύματος το ενδιαφέρον πληροφόρησης είναι αναγνωρισμένο, όταν σχετίζεται με πληροφορία που συντελεί στη διαμόρφωση της πολιτικής γνώμης του κοινού. Επίσης, η πολιτιστική, οικονομική, κοινωνική ή επιστημονική βαρύτητα μίας πληροφορίας δικαιολογεί το ενδιαφέρον και επιδρά στη στάθμιση και αξιολόγηση της επιδιωκόμενης πληροφόρησης. Το δημόσιο ενδιαφέρον πληροφόρησης λόγω της βασικής ανάγκης του ανθρώπου για διεύρυνση των πνευματικών του οριζώντων και ανάπτυξη της προσωπικότητάς του μέσω της ενημερώσεως δικαιολογείται και από σημαντικά ιστορικά γεγονότα. Σε κάθε περίπτωση λαμβάνεται υπόψη η σοβαρότητα της έρευνας και η σκοπιμότητα της δημοσιότητας των επιδιωκόμενων πληροφοριών. Ο έλεγχος όμως ποτέ δεν μπορεί να ασκηθεί προληπτικά, καθώς ο τρόπος που θα χρησιμοποιηθεί μία πληροφορία εναπόκειται στην κρίση του εκδότη και επειδή ο προληπτικός έλεγχος θα συνιστούσε αδικαιολόγητη κηδεμόνευση του τύπου από το κράτος.

Ειδικοί περιορισμοί είναι οι περιορισμοί που αφορούν ιδιαίτερα στον τύπο και δεν μπορούν να θεσπιστούν από τον κοινό νομοθέτη, παρά μόνο στις περιπτώσεις που επιτρέπει το Σύνταγμα. Οι ειδικοί περιορισμοί δεν ισχύουν για τα έντυπα που είναι συγχρόνως και έργα τέχνης, επειδή τότε προστατεύονται από το άρθρο 16 του Συντάγματος.

Η σπουδαιότερη ομάδα ειδικών περιορισμών αναφέρεται στην κατ' εξαίρεση επιτρεπόμενη κατάσχεση μετά την κυκλοφορία του εντύπου με παραγγελία πάντοτε

του εισαγγελέα.(άρθρο 14 παράγραφος 3). Η κατάσχεση αυτή πρωτίστως αφορά όλα τα έντυπα και άρα και τα βιβλία, εφημερίδες, περιοδικά και δευτερευόντως γίνεται μετά την κυκλοφορία (κυκλοφορία αποτελεί η αποστολή, η διανομή και η πώληση του εντύπου), όταν το κοινό έχει πρόσβαση στο έντυπο. Ακόμη, γίνεται για τους εξής αναφερόμενους στο Σύνταγμα λόγους:

- α) προσβολή της χριστιανικής ή άλλης θρησκείας
- β) ένεκα προσβολής του προσώπου του Προέδρου της Δημοκρατίας (η προσβολή πρέπει να αφορά το πρόσωπο και όχι το αξίωμα, δηλ. να προσβάλλεται η τιμή του συγκεκριμένου φορέα του αξιώματος)
- γ) ένεκα δημοσιεύματος που αποκαλύπτει τη σύνθεση, τον εξοπλισμό και τη διάταξη των ενόπλων δυνάμεων της χώρας. Η αποκάλυψη προϋποθέτει ότι η πληροφορία είναι μυστική. Πρόβλημα δημιουργείται με την αποκάλυψη γνωστών επιμέρους πληροφοριών που συνθέτουν όμως μία άγνωστη εικόνα. Το άρθρο 42 του Α.Ν. 1092/38 που απαγορεύει την δημοσίευση πληροφοριών στρατιωτικής φύσεως είναι αντισυνταγματικό, επειδή το Σύνταγμα δεν απαγορεύει κάθε δημοσίευση στρατιωτικής πληροφορίας αλλά μόνο την αποκαλυπτική δημοσίευση
- δ) ένεκα δημοσιεύματος που σκοπεί στη βίαια ανατροπή του πολιτεύματος ή στρέφεται κατά της εδαφικής ακεραιότητας του κράτους. Το στοιχείο της βίας πρέπει να συντρέχει και στο δημοσίευμα που στρέφεται κατά της κρατικής εδαφικής ακεραιότητας
- ε) ένεκα άσεμνων δημοσιευμάτων που προσβάλλουν καταφανώς την δημόσια αιδώ, κατά τις περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος (Δαγτόγλου, 2005).

Η θέσπιση, από το νόμο, της υποχρέωσης δημοσιεύσεων ορισμένων στοιχείων σε εφημερίδες ορισμένου περιεχομένου (π.χ οικονομολογικού) δε συνιστά περιορισμό της ελευθερίας του τύπου. Αντίθετα, η δημοσίευση σε εφημερίδες που δεν ικανοποιούν αυτόν τον όρο, δεν καλύπτει τη νομοθετικά επιβαλλόμενη υποχρέωση δημοσίευσης. Η άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης εκφράσεως μπορεί να υποβληθεί σε ορισμένους τύπους, όρους και περιορισμούς ή κυρώσεις (προβλεπόμενα από το νόμο), αναγκαία μέτρα σε μια δημοκρατική κοινωνία για την εθνική άμυνα, τη δημόσια ασφάλεια, την υπεράσπιση της τάξεως και την προστασία των δικαιωμάτων των τρίτων. Κι αυτά μόνο για να εμποδιστεί η διάδοση απόρρητων πληροφοριών ή να εξασφαλισθεί το κύρος και η αμεροληψία της δικαστικής εξουσίας.

Από τις διατάξεις των άρθρων 14 (παρ.1 και 2) και 25 (παρ. 3) Σ (1975) προκύπτει ότι το δικαίωμα της ελευθερίας του τύπου, παρόλο που είναι απαραίτητο στοιχείο για κάθε ελεύθερο δημοκρατικό πολίτευμα, δεν είναι απεριόριστο, αλλά η άσκησή του οριοθετείται από γενικούς νόμους. Ως τέτοιοι νόμοι, δεν νοούνται εκείνοι που επιδιώκουν την, κατά οποιοδήποτε τρόπο, παρεμπόδιση της έκφρασης και διάδοσης γνώμης ή ιδέας ή πληροφορίας ή του ελέγχου των πράξεων και παραλείψεων των κρατικών οργάνων κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, αλλά εκείνοι που κατατείνουν στην προστασία του ατόμου ή του κοινωνικού συνόλου από την καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης εκφράσεως της γνώμης, ή διαδόσεως πληροφοριών, έστω και αν, με τους νόμους αυτούς, απειλούνται κυρώσεις (Καράκωστας, 2006).

2.6 Καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος της ελευθεροτυπίας

Η ελευθερία του τύπου περιορίζεται από το Σύνταγμα και από τους γενικούς νόμους του κράτους, για να προστατευθεί το άτομο ή το κοινωνικό σύνολο από την καταχρηστική άσκησή της (άρθρο 25 παρ. 3, 14 του Συντάγματος).

Τα όρια της ελεύθερης και της καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος της ελευθεροτυπίας είναι δυσδιάκριτα, προσδιορίζονται όμως ικανοποιητικά ως προς την προστασία της τιμής και της υπόληψης τρίτων και συνακόλουθα, την προσβολή της προσωπικότητάς τους από τα Άρθρα 361-369 ΠΚ, στα οποία τυποποιούνται τα εγκλήματα κατά της τιμής, με προστατευόμενο έννομο αγαθό την τιμή. Ο άδικος χαρακτήρας της εξυβριστικής ή δυσφημιστικής εκδήλωσης παραμένει, όταν η εκδήλωση αυτή συνιστά συκοφαντική δυσφήμιση ή συνάγεται σκοπός εξύβρισης.

Η εφημερίδα που δημοσιεύει πληροφορία μη εξακριβωμένες, με αποτέλεσμα να υποστεί ζημία αναγνώστης του συγκεκριμένου φύλου ασκεί το δικαίωμα της γενικής ελευθερίας κατά τρόπο αντικοινωνικό και καταχρηστικό και υποχρεούται σε χρηματική ικανοποίηση του αναγνώστη που έχει θιγεί (Καράκωστας, 2006).

2.7 Δημοσιογράφοι - Δημοσιογραφία

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 14 παρ. 8 του Συντάγματος, οι προϋποθέσεις και τα προσόντα ασκήσεως του δημοσιογραφικού επαγγέλματος θα καθορισθούν με νόμο. Το θέμα αυτό είναι διαφορετικό από τη συμμετοχή δημοσιογράφων κατ' ενάσκηση του δικαιώματος συνεταιρισμού σε ένωση ή σωματείο δημοσιογράφων.

Για τα προσόντα και τις προϋποθέσεις ασκήσεως του δημοσιογραφικού επαγγέλματος ίσχυε κατά την έναρξη ισχύος του Συντάγματος του 1975 το Ν.Δ 1004/1971 περί «δημοσιογραφικού επαγγέλματος», που αντικαταστάθηκε από το Ν. 780/1978 (ΦΕΚ Α' 91).

Ο Ν 780/1978 δεν ικανοποιεί τις απαιτήσεις του Συντάγματος (άρθρο 14 παρ. 8), για τον καθορισμό των προϋποθέσεων και των προσόντων ασκήσεως του δημοσιογραφικού επαγγέλματος. Συνεπώς, ως προς τα θέματα αυτά εξακολουθεί να ισχύει το ΝΔ 1004/1971 (Καράκωστας, 2006).

Στην ελευθερία ασκήσεως των επαγγελμάτων του τύπου, αντίκεινται διοικητικές άδειες για την άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος ή τα κλειστά επαγγέλματα. Το όριο ηλικίας ως προϋπόθεση για την εγγραφή δημοσιογράφου σε δημοσιογραφικό σωματείο δεν είναι αντισυνταγματική αν την καθορίζει το σωματείο. Ασυμβίβαστη είναι και η υποχρεωτική οργάνωση σε επαγγελματικές οργανώσεις των δημοσιογράφων. Την ελευθερία ασκήσεως του δημοσιογραφικού επαγγέλματος περιορίζει σημαντικά το ίδιο το Σύνταγμα στο άρθρο 14 παρ 6 «Το δικαστήριο, ύστερα από τρεις τουλάχιστον καταδίκες μέσα σε μία πενταετία για διάπραξη των εγκλημάτων που προβλέπονται στην παρ. 3, διατάσσει την οριστική ή προσωρινή παύση της έκδοσης του εντύπου και, σε βαριές περιπτώσεις, την απαγόρευση της άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος από το πρόσωπο που καταδικάστηκε, όπως νόμος ορίζει. Η παύση ή η απαγόρευση αρχίζουν αφότου η καταδικαστική απόφαση γίνει αμετάκλητη». Η διάταξη αυτή κατάγεται από το Σύνταγμα του 1952. Δεν καταργήθηκαν όμως κατά την αναθεώρηση του 1986 ούτε κατά την αναθεώρηση του 2001. Πάντως μέχρι σήμερα οι διατάξεις αυτές δεν εφαρμόστηκαν.

Από τα προηγούμενα είναι σαφές ότι ο τύπος μπορεί να εκπληρώνει την αποστολή του στη σύγχρονη κοινωνία, ως όργανο και μέσο έκφρασης και διάδοσης στοχασμών, πληροφόρησης, άσκησης κριτικής και ελέγχου των οργάνων της κρατικής εξουσίας, υπό την προϋπόθεση της διασφάλισης της μυστικότητας των πηγών από τις οποίες αντλούνται οι πληροφορίες. Για το λόγο αυτό και προκειμένου να εξασφαλισ-

θεί και η ελευθερία του τύπου σε αρκετές χώρες (π.χ. Αυστρία, Γερμανία) έχει κατοχυρωθεί νομικά, το «απόρρητο του τύπου», που επιβάλλει καθήκον εχεμύθειας όχι μόνο στα όργανα του τύπου, αλλά και στους συνεργάτες των άλλων μέσων ενημέρωσης (ραδιόφωνο και τηλεόραση). Έτσι, παρέχεται στα πρόσωπα αυτά το δικαίωμα να αρνηθούν στο δικαστήριο τη μαρτυρία σχετικά με το πρόσωπο του συντάκτη, αποστολέα ή εκείνου, που παρέχει πληροφορίες άρθρων και εγγράφων, καθώς και σχετικά με ανακοινώσεις που τους έγιναν, με αφορμή τις δραστηριότητές τους.

Στο ελληνικό δίκαιο δεν αναγνωρίζεται ρητά στους δημοσιογράφους δικαίωμα άρνησης μαρτυρίας ούτε επαγγελματικό απόρρητο. Ειδικότερα, οι δημοσιογράφοι δεν αναφέρονται στις κατηγορίες του άρθρου 212 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ώστε να υπάρχει γι' αυτούς απαγόρευση να καταθέσουν ως μάρτυρες στο ποινικό δικαστήριο όσα περιήλθαν σε γνώση τους κατά την άσκηση του επαγγέλματός τους. Αντιθέτως, βάσει της διάταξης του άρθρου 209 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, υποχρεούνται σε κατάθεση. Παράλληλα, στη διάταξη του άρθρου 371 του Ποινικού Κώδικα, με την οποία προστατεύεται το καθήκον εχεμύθειας ορισμένων επαγγελματικών λειτουργιών, δεν αναγνωρίζεται ρητά το επαγγελματικό απόρρητο των δημοσιογράφων. Από τη φράση, όμως «και άλλοι στους οποίους κάποιος εμπιστεύονται, λόγω του επαγγέλματός τους ή της ιδιότητάς τους ιδιωτικά απόρρητα, καθώς και οι βοηθοί των προσώπων αυτών» έχει υποστηριχθεί και η άποψη ότι στην έννοια των όρων του άρθρου 371 του Ποινικού Κώδικα, εμπίπτουν και οι δημοσιογράφοι.

Σ' αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο να γίνει μία σύντομη αναφορά στο ν. 1178/1981, ο οποίος αφορά στην αστική ευθύνη του τύπου. Στην παρ. 1 καθιερώνει για τον ιδιοκτήτη του ΜΜΕ γνήσια αντικειμενική ευθύνη, για προσβολή της τιμής και της υπόληψης προσώπου εκ μέρους του τύπου, ανεξάρτητα από δική του υπαιτιότητα, όταν συντρέχουν οι προϋποθέσεις της πρόσθησης και ιδίως το στοιχείο της εξάρτησης. ευθύνη των δημοσιογράφων. Η αγωγή δηλ. δεν ασκείται αυτοτελώς μόνο κατά του δημοσιογράφου – συντάκτη του επιλήψου δημοσιεύματος. Η ευθύνη του ιδιοκτήτη, λοιπόν, βασίζεται στον επαγγελματικό κίνδυνο, αφού κατά γενική αρχή όποιος αντλεί οφέλη από την κυκλοφορία των εντύπων, πρέπει να επιβαρυνθεί, ανεξάρτητα από οποιοδήποτε πταίσμα του και με τις ζημιές, που ενδεχομένως υφίστανται τρίτοι.

Από πλευράς ποινικού δικαίου, τα εμπλεκόμενα πρόσωπα ενέχονται πλέον με βάση τις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα (απλή και έργω εξύβριση, απλή και έργω συκοφαντική δυσφήμιση κ.λπ.) και όλα τα σχετικά ζητήματα υπάγονται στην ύλη του

κοινού δικαίου, που τα αντιμετωπίζει πλήρως. Συνεπώς, δεν υπάρχει αντικειμενική ευθύνη και υπεύθυνος θεωρείται ο ενεργήσας την πράξη, ήτοι ο συντάκτης του προσβλητικού δημοσιεύματος. Ο εκδότης και ο ιδιοκτήτης μένουν στο απυρόβλητο, δεδομένου ότι ο συντάκτης του δημοσιεύματος πολύ δύσκολα τα κατονομάσει ως συνυπεύθυνους του εργοδότης του.

2.8 Εφημερίδες – Περιοδικά

Η πολιτεία υποχρεούται, όχι μόνο να απέχει από κάθε ενέργεια, που μπορεί να αναιρέσει ή να παρακωλύσει ουσιωδώς, είτε άμεσα, είτε έμμεσα την άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης εκδόσεως, κυκλοφορίας και διαδόσεως εφημερίδων, αλλά και να παίρνει τα κατά περίπτωση πρόσφορα μέτρα για τη διευκόλυνση της ασκήσεώς του.

Με το άρθρο 14 του Συντάγματος κατοχυρώνεται το δικαίωμα του κάθε πολίτη να εκδίδει και να κυκλοφορεί εφημερίδες, να πληροφορείται και να ενημερώνεται τακτικά και ελεύθερα για κάθε πολιτικό και κοινωνικό θέμα που τον ενδιαφέρει. Από τη συνταγματική αυτή διάταξη δεν απαγορεύεται η ρύθμιση με τυπικό νόμο των σχετικών με την τιμή των εφημερίδων ή η παροχή εξουσιοδοτήσεως για κανονιστική ρύθμιση του θέματος. Το μέτρο αυτό πρέπει να αποβλέπει στην προάσπιση της ελευθερίας του τύπου. Πάντως η διάταξη του άρθρου 14 του ΝΔ 346/1969, που παρέχει εξουσιοδότηση για τον καθορισμό ανώτατης ή κατώτατης τιμής πωλήσεως των εφημερίδων, χωρίς να καθορίζει προϋποθέσεις, όρους ή κριτήρια, (χωρίς επίσης να καθορίζει) το περιεχόμενο των εφημερίδων ή περιοδικών, δεν συμβιβάζεται με την αρχή της ελευθεροτυπίας.

Επί κατασχέσεως εντύπου, η προθεσμία του άρθρου 14 παρ. 4 Σ (1975) για την υποβολή της υποθέσεως στο δικαστήριο, αφορά μόνο την υποβολή στο δικαστικό συμβούλιο. Και αυτό επειδή ούτε στη συνταγματική αυτή διάταξη (με την οποία παρέχεται στον ιδιοκτήτη του κατασχεμένου εντύπου ή και του εισαγγελέα το δικαίωμα ασκήσεως εφέσεως ή αναιρέσεως), ούτε σε άλλη διάταξη, ορίζεται το αντίθετο (Καράκωστας, 2006).

2.9 Τύπος και συναλλακτικές υποχρεώσεις

Ο τύπος, με το ευρύ φάσμα των δραστηριοτήτων του, έχει αναγνωριστεί ως πηγή ενδεχόμενου κινδύνου για την προσωπικότητα. Ο ενδεχόμενος αυτός κίνδυνος δικαιολογεί και επιβάλλει την καθιέρωση συναλλακτικών υποχρεώσεων ασφαλείας, προκειμένου να διαφυλαχθεί κάποιο όριο προστασίας της προσωπικότητας, σε περιπτώσεις κατά τις οποίες συγκεκριμένες κοινωνικο-ηθικές επιταγές επιβάλλουν τη λήψη ειδικών μέτρων επιμέλειας χάρη τρίτων.

Προϋποθέσεις καθιέρωσης συναλλακτικών υποχρεώσεων ασφαλείας αποτελούν οι εξής πραγματικές καταστάσεις (Καράκωστας, 2000):

- η κυριαρχία ενός συγκεκριμένου πεδίου δράσεως από το οποίο ενδέχεται να προέλθουν κίνδυνοι για τρίτα πρόσωπα
- η θέση σε κυκλοφορία προϊόντων που ενδέχεται να εγκυμονούν κινδύνους για τους τρίτους
- η δημιουργία ή κατοχή μιας πηγής ιδιαίτερου κινδύνου
- η άσκηση επαγγέλματος ή λειτουργήματος ή η κατοχή θέσης, που εγκυμονεί συγκεκριμένους κινδύνους για το κοινωνικό σύνολο.

Καθώς οι δραστηριότητες του τύπου ασκούνται στο πεδίο της δημοσιότητας, αναλόγως με το σκοπό, τον τρόπο και την έκταση με την οποία προβάλλεται ένα πρόσωπο, η δημοσιότητα μπορεί να το επηρεάσει ευνοϊκά, όμως ενδέχεται να του επιφυλάσσει και καταστροφικές συνέπειες για την κοινωνική και επαγγελματική του εικόνα. Συνεπώς ο αυξημένος κίνδυνος προσβολής της προσωπικότητας που ενυπάρχει στη δημοσιογραφική δημοσιότητα, καθιστά αναγκαία την ανάληψη μέτρων που θα περιορίζουν τις πιθανότητες επέλευσης των κινδύνων. Ο βαθμός επικινδυνότητας της είδησης ή των σχολίων που τη συνοδεύουν, είναι το στοιχείο που προσδιορίζει και το βαθμό επιμέλειας που υποχρεούνται, να καταβάλουν οι υπεύθυνοι για την τήρηση των συναλλαγματικών υποχρεώσεων του τύπου.

Ο προσδιορισμός των υποχρεώσεων του τύπου λαμβάνει χώρα κατά τρόπο αντικειμενικό, δηλαδή λαμβάνεται υπόψη ο μέσος κοινωνός, το ανώνυμο μέλος του κοινωνικού συνόλου. Βέβαια, ενδέχεται η θέση του συγκεκριμένου προσώπου στην επικαιρότητα ή ο αυτοπροσδιορισμός του να δικαιολογούν την παρέκκλιση των εκπροσώπων του τύπου από τις επιβαλλόμενες συναλλακτικές υποχρεώσεις και να αίρουν

τον παράνομο χαρακτήρα της προσβολής. Οι αρχές αυτές καθορίζονται ρητώς ή συνάγονται από το σύνολο της έννομης τάξης και ειδικότερα από:

- τις συνταγματικές, ποινικές και ιδιωτικού δικαίου διατάξεις που αναφέρονται άμεσα στα Μ.Μ.Ε.
- τις συνταγματικές, ποινικές και ιδιωτικού δικαίου διατάξεις που σε συγκεκριμένη περίπτωση εφαρμόζονται και στα Μ.Μ.Ε.
- στις γενικές ρήτρες και αρχές του δικαίου, όπως η αρχή της καλής πίστης και των χρηστών ηθών, η αρχή της μη καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος, η αρχή της υπέρμετρης βλάβης, η αρχή της εκατέρωθεν ακροάσεως κ.λπ.

Η μη τήρηση των ανωτέρω αρχών συνιστά παράλειψη οφειλόμενης ενέργειας και θεμελιώνει το παράνομο της συμπεριφοράς υπό την έννοια της διάταξης του άρθρου ΑΚ 914. Πέρα όμως από τον παράνομο χαρακτήρα της πράξης, η παράλειψη τήρησης των συναλλακτικών υποχρεώσεων του τύπου συνιστά παράνομη, αμελή συμπεριφορά των προσώπων που βαρύνονται με την υποχρέωση τήρησης αυτών των υποχρεώσεων (Ν. 2364/2002).

Αξιοσημείωτο είναι ότι οι νόμοι του κράτους δεν πρέπει να παραβιάζουν τον απαραβίαστο πυρήνα της ελευθερίας του τύπου, καθώς το Σύνταγμα απαγορεύει τη δημιουργία «εγκλημάτων γνώμης».

Οι συναλλακτικές υποχρεώσεις του τύπου καθορίζουν τη συμπεριφορά και τα όρια εντός των οποίων μπορεί να κινηθεί ο μέσος συνετός δημοσιογράφος και η παραβίασή τους συνιστά αμέλεια. Το παράνομο της συμπεριφοράς του δημοσιογράφου προκύπτει από την υποχρέωσή του να τηρήσει τις συναλλακτικές υποχρεώσεις, προκειμένου να αποφύγει την προσβολή της προσωπικότητας. Επίσης, το παράνομο της συμπεριφοράς προκύπτει και από το ότι είχε τη δυνατότητα να προβλέψει και να αποφύγει την προσβολή της προσωπικότητας τηρώντας τις συναλλακτικές υποχρεώσεις. Ο προσβληθείς στην προσωπικότητά του φέρει το βάρος της απόδειξης της αντισυναλλακτικής συμπεριφοράς του εκπροσώπου του τύπου, αποδεικνύοντας απλώς τα πραγματικά περιστατικά, βάσει των οποίων προκύπτει η παράλειψη τήρησης των οφειλομένων υποχρεώσεων, άρα και ο παράνομος και υπαίτιος χαρακτήρας των πράξεων που συνιστούν την προσβολή.

Περαιτέρω το άρθρο μόνο του Ν. 1178/1981 καθιερώνει αντικειμενική ευθύνη του ιδιοκτήτη του εντύπου δημοσιεύματος για την τήρηση των συναλλακτικών υποχρεώσεων του τύπου, παράλληλα με την ευθύνη του εκδότη και του διευθυντή του εν-

τύπου, οι οποίοι ευθύνονται και αυτοί για τον έλεγχο του θεμιτού των δημοσιευμάτων που υπάγονται στον κύκλο της αρμοδιότητάς τους. Συγκεκριμένα, ο ιδιοκτήτης του εντύπου υπέχει αδικοπρακτική ευθύνη, ακόμη στην περίπτωση που δεν τον βαρύνει υπαιτιότητα (πρόθεση κατά ΑΚ 919 («Όποιος με πρόθεση ζημίωσε άλλον κατά τρόπο αντίθετο προς τα χρηστά ήθη, έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει».) ή γνώση κατά ΑΚ 920 («Όποιος, γνωρίζοντας ή υπαίτια αγνοώντας, υποστηρίζει ή διαδίδει αναληθείς ειδήσεις που εκθέτουν σε κίνδυνο την πίστη, το επάγγελμα ή το μέλλον άλλου, έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει».)).

Η ευθύνη του ιδιοκτήτη θεμελιώνεται στη δικαιοπολιτική αρχή, βάσει της οποίας ο ιδιοκτήτης οφείλει να ορίσει έναν υπεύθυνο για τον έλεγχο της εναρμόνισης ή μη των προς δημοσίευση κειμένων με τις αρχές που διέπουν τις συναλλακτικές υποχρεώσεις του Τύπου (Καράκωστας, 2005).

Συνοψίζοντας, η παραβίαση των συναλλακτικών υποχρεώσεων των Μ.Μ.Ε. λαμβάνει χώρα είτε με θετική επέμβαση του προσβάλλοντος στο προστατευτέο πεδίο της προσωπικότητας του ατόμου (π.χ. παραβίαση ιδιωτικού βίου), είτε με παράλειψη τήρησης των υποχρεώσεων αυτών (π.χ. καθήκον αληθείας), καθώς και με την πλήρωση του πραγματικού της ΑΚ 920, δηλαδή με την υποστήριξη και διάδοση αναληθών ειδήσεων εν γνώσει ή υπαιτίως αγνοώντας την αναλήθεια, οι οποίες εκθέτουν σε κίνδυνο την πίστη, το επάγγελμα ή το μέλλον άλλου. Ειδικότερα, η διάδοση αναληθών ειδήσεων συνιστά πάντοτε παράνομη συμπεριφορά και δικαιολογεί τις αξιώσεις άρσης και παράλειψης της προσβολής στο μέλλον, είναι όμως πιθανόν να ελλείπει το στοιχείο της υπαιτιότητας, οπότε δεν γεννάται αξίωση για αποζημίωση.

2.10 Ελευθερία της πληροφόρησης

Η χρήση του απορρήτου των ηλεκτρονικών επιστολών και η δημοσίευση αληθών ειδήσεων και σχολίων, που σχετίζονται με συμπεριφορά δημοσίου προσώπου, είναι επιτρεπτή, εφόσον γίνεται εντός των ορίων του νομίμου δικαιώματος και καθήκοντος του δημοσιογράφου να πληροφορεί το αναγνωστικό κοινό του περιοδικού για τις πράξεις και τη συμπεριφορά προσώπων, τα οποία, ως της ιδιότητάς και θέσης τους, ενδιαφέρουν το κοινωνικό σύνολο, κινούμενο από δικαιολογημένο ενδιαφέρον και με σκοπό την διαφύλαξη δικαιολογημένου ουσιώδους δημοσίου συμφέροντος, που σχετίζεται με τη συνταγματική τάξη και τη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Θα πρέπει να επισημανθεί περαιτέρω και το γεγονός ότι ο Ν. 1916/1990 με τη θεσπιζόμενη απαγόρευση δεν πλήττει ουσιαστικά ούτε στο ελάχιστο την ελευθερία του τύπου και το δικαίωμα για πληροφόρηση για την εν γένει ή τη συγκεκριμένη δραστηριότητα του οργανωμένου εγκλήματος, αφού με την επίμαχη διάταξη του άρθρου 6 απαγορεύεται μόνο η δημοσίευση αυτούσιου του κειμένου των προκηρύξεων της οργανώσεως ή ομάδας του άρθρου 1 του ίδιου νόμου ή των μελών τους, όχι όμως και η δημοσίευση περιλήψεων ή κριτικών αναλύσεων ή σχολίων ή και περιγραφή των γεγονότων (Καράκωστας, 2006).

2.10.1 Όρια και περιορισμοί της ελεύθερης πληροφόρησης

Σύμφωνα με το άρθρο 14 του Συντάγματος, ο τύπος επιτελεί κοινωνικό λειτουργήμα, ασκώντας καθήκοντα τα οποία ο ίδιος επιλέγει, βάσει της αποστολής του, που συνίσταται στην πληροφόρηση και στη σύμπραξη για τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης. Η ελευθερία του τύπου δεν αποτελεί όμως αυτοσκοπό και δεν πρέπει να συνεπάγεται τη θυσία άλλων έννομων αγαθών, γι' αυτό και υπάγεται, σύμφωνα με την παρ.1 του άρθρου 14 του Συντάγματος, στο γενικό περιορισμό της τήρησης των νόμων του κράτους, οι οποίοι και αποτελούν το γενικό νομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται ο τύπος. Με νόμο μπορεί να περιορισθεί η ελευθερία διάδοσης των στοχασμών και η αντίστοιχη ελευθερία πληροφόρησης, αρκεί οι περιορισμοί αυτοί να είναι γενικής φύσης, να αποτελούν μόνο κατασταλτικά μέτρα και να μην θίγουν τον πυρήνα του δικαιώματος της ελευθερίας του τύπου.

Κατά την έννοια του άρθρου 10 της Διεθνούς Συμβάσεως της Ρώμης και του άρθρου 19 παρ.2-3 του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, που καθιερώνουν την ελευθερία της γνώμης και της μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, ιδιαίτερη θέση μεταξύ των περιορισμών που θέτουν, έχει το δικαίωμα της προσωπικότητας, σημαντική έκφραση της οποίας αποτελεί η τιμή και υπόληψη κάθε ανθρώπου, που αντικατοπτρίζεται στην εκτίμηση και αξία που αποδίδεται σ' εαυτόν από τους συνανθρώπους του. Αίρεται ο άδικος χαρακτήρας των πράξεων της εξύβρισης και της απλής δυσφήμισης και συνακόλουθα δεν υφίσταται η παρανομία, ως συστατικό στοιχείο της αδικοπραξίας και της προσβολής της προσωπικότητας, στη περίπτωση που οι σχετικές εκδηλώσεις γίνονται προς διαφύλαξη (προστασία) νομίμου δικαιώματος ή από άλλο δικαιολογημένο συμφέρον.

Όποιος παράνομα προσβάλλεται στην προσωπικότητά του, νοούμενη ως προς το προστατευόμενο από το Σύνταγμα (άρθρο 2 παρ. 1) πλέγμα των αξιών που απαρτίζουν την ηθική υπόσταση του ανθρώπου, και ειδικότερα προσβάλλεται στην προστατευόμενη από το Σύνταγμα (άρθρο 5 παρ.2 και 9 παρ.1), από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα δικαιώματα του ανθρώπου (ΕΣΔΑ άρθρο 8) και από το Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (άρθρα 17 και 22), τιμή του και υπόληψη του και μάλιστα εκείνη που σχετίζεται με την ιδιωτική ή την οικογενειακή ζωή του, με συκοφαντία ή δυσφήμιση ή εξύβριση, έχει το δικαίωμα να ζητήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον. Σε περίπτωση που η προαναφερόμενη προσβολή υπήρξε και υπαίτια, το δικαστήριο μπορεί επιπλέον, αφού λάβει υπόψη το είδος της προσβολής, να καταδικάσει τον προσβολέα να ικανοποιήσει την ηθική βλάβη αυτού που έχει προσβληθεί. Βέβαια, ο άδικος χαρακτήρας της προσβολής αίρεται σε περίπτωση που ο προσβολέας προβαίνει σε δυσφημιστικές ή υβριστικές εκδηλώσεις από δικαιολογημένο ενδιαφέρον. Τέτοιο ενδιαφέρον απορρέει και από την, προστατευόμενη από το Σύνταγμα (άρθρο 14), από Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα δικαιώματα του ανθρώπου (άρθρο 10) και από το Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (άρθρο 19), ελευθερία του τύπου, όσο αφορά στη δημοσίευση ειδήσεων των γεγονότων σχετικά με τη συμπεριφορά φυσικών προσώπων, ιδίως αυτών που ασκούν δημόσιο λειτούργημα, και κατέχουν αξιώματα, διότι ευλόγως ενδιαφέρουν το κοινωνικό σύνολο. Σε αυτό το πλαίσιο, επιτρέπεται η διά του τύπου δημοσίευση, προς πληροφόρηση, ενημέρωση και κατατόπιση του κοινού, δυσμενών κρίσεων ή μειωτικών αξιολογήσεων, ακόμη και με οξεία κριτική, των προβεβλημένων ως άνω προσώπων που ασκούν δημόσιο λειτούργημα ή κατέχουν δημόσιο αξίωμα. Αν κάποιος από τα ως ανωτέρα πρόσωπα, που ενδιαφέρουν το κοινωνικό σύνολο, έχει επιδιώξει την πρόβολή του, μέσω της τηλεοράσεως ή άλλου μέσου μαζικής ενημέρωσης, εκθέτοντας δημόσια τις απόψεις του για τον οικογενειακό και ιδιωτικό βίο, προς ενίσχυση της δυσμενούς έναντι εκείνου κριτικής. Ωστόσο η άρση του άδικου χαρακτήρα της προσβολής με δυσφήμιση ή εξύβριση αίρεται, αν από τον τρόπο που έλαβαν χώρα οι δυσφημιστικές ή υβριστικές εκδηλώσεις προκύπτει σκοπός εξύβρισης, δηλαδή σκοποί καταφρονήσεως από τον προσβολέα έναντι του προβαλλομένου.

Η ελευθερία του τύπου δεν αποτελεί αυτοσκοπό και συνακόλουθα δεν πρέπει να συνεπάγεται τη θυσία άλλων έννομων αγαθών, οπότε και υπάγεται, σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 14 του Συντάγματος στο γενικό περιορισμό της τηρήσεως των νόμων του κράτους, οι οποίοι και αποτελούν το γενικό νομικό πλαίσιο μέσα στο οπο-

ίο κινείται και αναπτύσσεται ελεύθερα ο τύπος. Επομένως, με νόμο μπορεί να περιορισθεί η ελευθερία διαδόσεως των στοχασμών και η αντίστοιχη ελευθερία πληροφόρησης, αρκεί οι περιορισμοί αυτοί να είναι γενικής φύσεως, να αποτελούν μόνο κατασταλτικά μέτρα και να μη θίγουν τον πυρήνα του δικαιώματος της ελευθερίας του τύπου. Το άρθρο 10 της Διεθνούς Συμβάσεως της Ρώμης, που κυρώθηκε με το Ν 2329/1953 και το ΝΔ 53/1974, καθιερώνει με την παρ. 1 την ελευθερία της γνώμης και της μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, όμως με την παρ. 2 προβλέπει δυνατότητα περιορισμού της ελευθερίας του τύπου, ορίζοντας ότι η άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης εκφράσεως συνεπάγεται καθήκοντα και ευθύνες και μπορεί να υπαχθεί σε περιορισμούς ή κυρώσεις, που προβλέπονται από το νόμο και αποτελούν αναγκαία μέτρα σε δημοκρατική κοινωνία για την εθνική ασφάλεια, τη δημόσια τάξη, την προστασία της υπολήψεως και των δικαιωμάτων τρίτων, για την παρεμπόδιση της κοινολογήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών ή για την εξασφάλιση του κύρους ή της αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας. Όμοιες διατάξεις θεσπίζονται και με το άρθρο 19 παρ. 2-3 του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, που κυρώθηκε με το Ν 2462/1997. Προκύπτει ότι ιδιαίτερη θέση έχει, μεταξύ των περιορισμών που θέτουν η Ευρωπαϊκή Σύμβαση και το Διεθνές Σύμφωνο, το δικαίωμα της προσωπικότητας (άρθρο 57 ΑΚ), σημαντική έκφανση της οποίας αποτελεί η τιμή και υπόληψη κάθε ανθρώπου, η οποία αντικατοπτρίζεται στην εκτίμηση και στην αξία που αποδίδεται σε αυτόν από τους συνανθρώπους του.

Ο άδικος χαρακτήρας των πράξεων, της εξύβρισης και της απλής δυσφημήσεως (άρθρα 361, 362 του Ποινικού Κώδικα) αίρεται και στην περίπτωση που οι σχετικές εκδηλώσεις γίνονται προς διαφύλαξη νομίμου δικαιώματος ή από άλλο δικαιολογημένο ενδιαφέρον. Τέτοιο ενδιαφέρον που πηγάζει από τη συνταγματικώς προστατευόμενη ελευθερία του τύπου, αλλά και την κοινωνική αποστολή του και ειδικότερα των εφημερίδων, έχουν και τα πρόσωπα που αμέσως συνδέονται με τη λειτουργία των ως άνω μέσων ενημερώσεως για τη δημοσίευση ειδήσεων και την καταχώριση γεγονότων, ως και σχολίων σχετικών με τη συμπεριφορά προσώπων για τα οποία ενδιαφέρεται το κοινωνικό σύνολο. Έτσι είναι επιτρεπτά δημοσιεύματα για την πληροφόρηση, την ενημέρωση και την κατατόπιση του κοινού, έστω και αν συνοδεύονται και από οξεία ακόμη κριτική και δυσμενείς χαρακτηρισμούς των προσώπων στα οποία αναφέρονται (Καράκωστας, 2006).

Ακόμη, ας σημειωθεί ότι κάθε φορά που συγκρούεται η ελευθερία πληροφόρησης των Μ.Μ.Ε. με άλλο έννομο αγαθό, εφόσον η εναρμόνισή τους είναι δεν είναι

εφικτή, πρέπει να σταθμιστεί η αξία της επιδιωκόμενης πληροφορίας με τη διακινδύευση άλλου εννόμου αγαθού. Η συχνότερη σύγκρουση γίνεται αφορά τα έννομα αγαθά της προσωπικότητας, με αποτέλεσμα η στάθμιση να καθίσταται ιδιαίτερα δυσχερής, δεδομένου ότι οι συνταγματικές αρχές είναι ισότιμες και δεν επιδέχονται ιεράρχηση.

Προκειμένου να καθοριστούν τα κριτήρια με τα οποία θα προσδιοριστεί η βαρύτητα των συμφερόντων και θα γίνει η στάθμιση, θα πρέπει κάθε φορά να ερευνάται κατά πόσο η συγκεκριμένη πληροφορία θεωρείται αναγκαία για την διαμόρφωση της κοινής γνώμης αναφορικά με ένα θέμα και εξυπηρετεί την ανάγκη ενημέρωσης του κοινωνικού συνόλου, δηλαδή θα πρέπει να εξεταστεί κατά πόσο συντρέχει δικαιολογημένο ενδιαφέρον πληροφόρησης, το οποίο και προσδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα στην συγκεκριμένη πληροφορία.

Σύμφωνα με τις αρχές του δημοκρατικού πολιτεύματος, το ενδιαφέρον πληροφόρησης κρίνεται ενδιαφέρον και βαρύνον όταν σχετίζεται με πληροφορία που συντελεί αποφασιστικά στη διαμόρφωση του πολιτικού φρονήματος της κοινωνίας. Σχετικά παραδείγματα αποτελούν πληροφορίες που αφορούν στη διαχείριση του δημόσιου χρήματος, τη δημόσια τάξη, την ενεργητική ή παθητική δωροδοκία πολιτικών, τη χρηματοδότηση των κομμάτων κ.λπ. Περαιτέρω, η επιστημονική, οικονομική και κοινωνική βαρύτητα μιας πληροφορίας δικαιολογεί το κοινό ενδιαφέρον και ασκεί ιδιαίτερη επίδραση κατά την αξιολόγηση και στάθμιση της υπό κρίση πληροφορίας (π.χ. υγεία, προστασία περιβάλλοντος). Ακόμη και οι δραστηριότητες μεγάλων επιχειρήσεων με μονοπωλιακό χαρακτήρα ή σημαντικό μερίδιο στην αγορά και επιρροή στην οικονομική ζωή της χώρας, δικαιολογούν το ενδιαφέρον του κοινού για τον τρόπο εσωτερικής λειτουργίας τους. Συμβάντα που δεν συντελούν άμεσα στη διαμόρφωση πολιτικής βούλησης, μπορούν όμως να χαρακτηριστούν ως σημαντικά ιστορικά γεγονότα, δικαιολογούν επίσης το δημόσιο ενδιαφέρον πληροφόρησης, λόγω της ανάγκης του ανθρώπου για διεύρυνση των πνευματικών του οριζόντων και ανάπτυξη της προσωπικότητάς του μέσω της ενημέρωσης.

Από τη νομολογία των γερμανικών δικαστηρίων έχει γίνει δεκτό ότι η διείσδυση στη σφαίρα του απορρήτου φυσικών και νομικών προσώπων της επικαιρότητας, δεν συνεπιφέρει απαγόρευση δημοσίευσης, εφόσον συντρέχει έντονο ενδιαφέρον πληροφόρησης του κοινού (Καράκωστας, 2005).

Κατά την αξιολόγηση του επιτρεπτού ή μη της παροχής πληροφοριών στα Μ.Μ.Ε. δεν ενδιαφέρει ο τρόπος με τον οποίο θα αξιοποιηθεί δημοσιογραφικά η συγ-

κεκριμένη πληροφορία στο μέλλον. Άλλωστε, δεν είναι εφικτό να ασκηθεί προληπτικός έλεγχος, καθώς η απόφαση για το αν και με ποιόν τρόπο θα αξιοποιηθεί μια πληροφορία εναπόκειται αποκλειστικά και μόνο στη διακριτική ευχέρεια του δημοσιογραφικού οργανισμού. Επιπλέον, ένας προληπτικός έλεγχος παροχής πληροφοριών και η κατόπιν επιλογής παροχή τους σε «σοβαρά» και μη έντυπα και τηλεοπτικούς σταθμούς, θα συνιστούσε μια αδιαμφισβήτητη κηδεμόνευση των Μ.Μ.Ε. από το κράτος ως προς την υπό δημοσίευση ύλη, αλλά και ανεπίτρεπτο περιορισμό της ελευθερίας τους. Άλλωστε, η ελευθερία του τύπου βασίζεται πάντοτε σε τυπικά κριτήρια και η διάκριση μεταξύ «καλού» και «κακού» τύπου, βάσει ποιοτικών κριτηρίων που δεν συνάδουν με το Σύνταγμα και τους νόμους, είναι νομικώς απαράδεκτη, καθώς ποιοτικά κριτήρια είναι παραδεκτά σε ένα κράτος δικαίου όταν αυτά επιτρέπονται ρητώς από την έννομη τάξη. Κυρίως όμως, ο προληπτικός έλεγχος της παροχής πληροφοριών θα λειτουργούσε ως οιονεί λογοκρισία και θα συνιστούσε δραστικότατο κυρωτικό μέτρο εναντίον των αντιπολιτευόμενων Μ.Μ.Ε., ενέργεια που θα κατέληγε σε βαρύτατο πλήγμα κατά της πολιτικής πολυφωνίας (Δαγτόγλου, 1991).

Συμπεράσματα

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτέλεσε η μελέτη της ελευθερίας του τύπου και του λόγου, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στα όρια και στους περιορισμών των δικαιωμάτων της ελεύθερης έκφρασης και του λόγου.

Ο ρόλος του τύπου, συνίσταται στην ενημέρωση - πληροφόρηση του αναγνωστικού κοινού και προάγεται μέσω της άσκησης του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό καλύπτει την έκφραση στοχασμών και απόψεων, τη μετάδοση ειδήσεων - πληροφοριών, την άσκηση κριτικής και ελέγχου στην κρατική εξουσία και στους μηχανισμούς της καθώς και στα πρόσωπα, που ασκούν δημόσιο λειτουργήμα ή κατέχουν δημόσια αξιώματα σχετικά με ζητήματα, που αφορούν στο δημόσιο βίο.

Η ελευθερία της έκφρασης και ειδικότερα η ελευθερία του τύπου, σε συνδυασμό με την απαγόρευση της λογοκρισίας, οι οποίες κατοχυρώνονται στο άρθρο 14 παρ. 2 του Συντάγματος, επιτρέπουν στους φορείς του τύπου την άσκηση κριτικής, ακόμη και αν αυτή είναι δυσμενής. Ο τύπος οφείλει να είναι ανεξάρτητος από συμφέροντα, πολιτικά και οικονομικά, να υπηρετεί την αλήθεια και όχι σκοπιμότητες, να ενισχύει την πολυφωνία και μέσω της ελευθερίας του λόγου να προάγει αξίες, όπως η προσφορά στο κοινωνικό σύνολο, η ανιδιοτέλεια και ο σεβασμός στην προσωπικότητα κάθε ατόμου κ.ά.

Η ελευθερία του τύπου, λοιπόν, αποτελεί αναγκαιότητα, καθώς ο τύπος συμβάλλει καθοριστικά στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, ελέγχοντας παράλληλα τις τρεις πολιτικές εξουσίες (νομοθετική, εκτελεστική, δικαστική) με τη δύναμη του γραπτού λόγου και της δυνατότητας κρίσης των πολιτικών δρώμενων.

Τυχόν περιορισμοί στη διάδοση των στοχασμών είναι ανεπίτρεπτοι, εφόσον δεν εμπίπτουν στους γενικούς περιορισμούς, οι οποίοι πρέπει να προβλέπονται σαφώς από το νόμο ή από κανονιστική πράξη της διοίκησης, που έχει εκδοθεί, με ειδική εξουσιοδότηση του νόμου και ουδέποτε απευθείας με ατομική διοικητική πράξη.

Η άσκηση δυσμενούς κριτικής πρέπει να οριοθετείται και να μην φτάνει στο σημείο των ποινικά αποδοκιμαζόμενων πράξεων της εξύβρισης ή της δυσφήμισης. Ο σεβασμός της προσωπικότητας του ατόμου πρέπει να αποτελεί την πρωταρχική υποχρέωση του τύπου.

Εξάλλου, ορισμένα πρόσωπα, τα οποία λόγω της επικαιρότητας, του επαγγέλματός ή των δραστηριοτήτων τους εκτίθενται στη δημοσιότητα, οφείλουν πολλές φορές να ανέχονται ακόμη και οξεία κριτική εις βάρος τους. Τα άτομα, που θεωρούν ότι θίγονται από δημοσιεύματα, έχουν το δικαίωμα απαντήσεως μέσω του τύπου.

Στην Ελλάδα η ελευθερία του τύπου αποτελεί ένα συνταγματικώς κατοχυρωμένο δικαίωμα και λειτουργεί ανεξάρτητα από πολιτικά συμφέροντα. Επακόλουθο είναι ότι και ο δημοσιογράφος, έχοντας πλήρη συναίσθηση των ευθυνών του, οφείλει να είναι αντικειμενικός φορέας ειδήσεων, ηθικά άμεμπτος και να εξασφαλίζει την πολιτική διαφάνεια επηρεάζοντας τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης. Συχνά, όμως, το τελευταίο χρονικό διάστημα οι εκπρόσωποι του δημοσιογραφικού επαγγέλματος αποπροσανατολίζονται από τη θεσμική τους αποστολή και παρεκτρέπονται, λόγω οικονομικών κυρίως συμφερόντων, θέτοντας ως επακόλουθο υπό αμφισβήτηση την ύπαρξη πραγματικής ελευθερίας του δημοσιογράφου, στη σύγχρονη εποχή.

Σχετικά με την ελευθερία του λόγου, αποτελεί συστατικό στοιχείο της ανθρώπινης προσωπικότητας, και το σπουδαιότερο μέσο έκφρασης και επικοινωνίας των ανθρώπων. Η ελευθερία του λόγου, ως έννοια περιλαμβάνει την ελευθερία στην έκφραση της σκέψης, η οποία προϋποθέτει διαμορφωμένη σκέψη, ενώ απαιτεί και τη δυνατότητα μετάδοσης και τη δυνατότητα επικοινωνίας.

Η ελευθερία του λόγου δεν ανταποκρίνεται μόνο σε μια εσωτερική ανάγκη του ανθρώπου, αλλά αποτελεί και, τη σπουδαιότερη ίσως, προϋπόθεση της δημοκρατίας. Καμία δημοκρατική διαδικασία, κανένας δημοκρατικός θεσμός δεν υφίστανται χωρίς την ελευθερία του λόγου. Γι' αυτό, άλλωστε, τα αντιδημοκρατικά καθεστάτα, οποιασδήποτε μορφής και εντάσεως καταργούν την ελευθερία του λόγου.

Συνεπώς, η κατάργηση ή έστω, ο περιορισμός της ελευθερίας του λόγου υπό συνθήκες φόβου και μισαλλοδοξίας θίγει την ίδια την ανθρώπινη προσωπικότητα

Η λογοκρισία ανάγεται στη δημιουργία της πρώτης κοινωνικής οργάνωσης και εξελίχθηκε παράλληλα με την προσπάθεια επικοινωνίας και επιβολής εξουσίας μεταξύ των ανθρώπων. Παρόλο, που το δικαίωμα της ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης, είναι αποδεκτό απ' όλους τους λαούς κάθε χώρα με τη δική της νομοθεσία θέτει φραγμούς στην ελευθερία του λόγου και της επικοινωνίας των πολιτών της. Με την πάροδο των χρόνων η λογοκρισία πήρε διάφορες μορφές και εξελίχθηκε ανάλογα με τις κοινωνικές αντιλήψεις και τις τεχνολογικές εξελίξεις, που επικράτησαν κατά περιόδους.

Βιβλιογραφία

- Δαγτόγλου, Π.Δ., «Ατομικά Δικαιώματα», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 2005.
- Δαγτόγλου, Π.Δ., «Ατομικά Δικαιώματα», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 1991.
- Δημητρόπουλος, Α., «Συνταγματικά Δικαιώματα Ειδικό Μέρος», Αθήνα, 2005.
- Κοντιάδης, Ξ., «Ο νέος συνταγματισμός και τα θεμελιώδη δικαιώματα μετά την αναθεώρηση του 2001», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 2002.
- Καράκωστας Β., «Νομική Βιβλιοθήκη», Κομοτηνή, 2006.
- Καράκωστας, Γ., «Το Δίκαιο των Μ.Μ.Ε.», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005.
- Καράκωστας, Γ., «Προσωπικότητα και Τύπος», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2000.
- Ρούκουνας, Ε., «Διεθνής Προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων», Εστία, Αθήνα, 1995.
- Τσάτσος, Δ., Βενιζέλος, Ε., Κοντιάδης, Ξ., «Το νέο Σύνταγμα», Αθήνα – Κομοτηνή, 2001.
- Χρυσόγονος, Κ., Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 2002.

Ιστοσελίδες

- Ψυχογιός, Δ.Κ., «Πώς υποθηκεύουμε το μέλλον της ενημέρωσης στην Ελλάδα; Η αναθεώρηση του Συντάγματος και τα έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα.», Εφημερίδα Το Βήμα (Ημερομηνία δημοσίευσης 1/10/2000, ημερομηνία πρόσβασης 4/11/2010, <http://www.tovima.gr/default.asp?pid=46&ct=75&artid=109407&dt=01/10/2000>).
- <http://enet.gr>, Ελευθεροτυπία, Ηλεκτρονική Έκδοση enet.gr (Ημερομηνία δημοσίευσης 20/10/2010, ημερομηνία πρόσβασης 4/11/2010).